នៅចំពោះមុខអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង
អង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា

ឯកសារបកប្រែ
TRANSLATION/TRADUCTION
ថ្ងៃ ខែ ឆ្នាំ (Date): 16-Mar-2012, 15:13
CMS/CFO: Uch Arun

ព័ត៌មានពិស្តារអំពីការដាក់ឯកសារ

សំណុំរឿងលេខ: ០០២/១៩-០៩-២០០៧-អ.វ.ត.ក-អ.ជ.ស.ជ

ភាគីដាក់ឯកសារ: ក្រុមមេធាវីការពារក្តីលោក នួន ជា

ដាក់ជូន: អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង

ភាសាដើម: អង់គ្លេស

កាលបរិច្ឆេទឯកសារ: ថ្ងៃទី ១៦ ខែ មីនា ឆ្នាំ ២០១២

ចំណាត់ថ្នាក់ឯកសារ

ចំណាត់ថ្នាក់ឯកសារ ស្នើឡើងដោយភាគីដាក់ឯកសារ: សាធារណៈ

ចំណាត់ថ្នាក់ឯកសារដោយ កសចស ឬ អង្គជំនុំជម្រះ **សាធារណៈ/Public**

ពិនិត្យឡើងវិញចំពោះឯកសារចំណាត់ថ្នាក់បណ្តោះអាសន្ន:

ឈ្មោះមន្ត្រីកត់ត្រា:

ហត្ថលេខា:

សំណើសុំស្តាប់ចម្លើយសាក្សីដែលត្រូវបានស្នើដោយមេធាវីការពារក្តី និង ចាត់ឲ្យមានវិធានការខាងនីតិវិធីដទៃទៀតដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ

ដាក់ដោយ៖

ក្រុមមេធាវីការពារក្តី នួន ជា

សុន អរុណ

Michiel PESTMAN
Victor KOPPE
Andrew IANUZZI
Jasper PAUW

ព្រុំ ផល្លា

Jacqueline Greene (កម្មសិក្សាការីច្បាប់)

ផ្ញើជូន៖

សហព្រះរាជអាជ្ញា

លោកស្រី ជា លាង

លោក Andrew CAYLEY

ក្រុមមេធាវីការពារក្តីទាំងអស់

I. សេចក្តីផ្តើម

១. អនុតាមវិធាន ៩២ នៃវិធានផ្ទៃក្នុងរបស់អង្គជំនុំជម្រះវិសាមញ្ញក្នុងតុលាការកម្ពុជា (“វិធានផ្ទៃក្នុង”) មេធាវីការពារ នួន ជា (“ក្រុមមេធាវីការពារក្តី”) តទៅនេះដាក់សំណើនេះ (“សំណើ”) ដោយស្នើឲ្យអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង: (i) បន្តការពិភាក្សាលើផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រនៃសវនាការវគ្គទីមួយ និង(ii) កោះហៅសាក្សី និងអ្នកជំនាញដែលបានស្នើឡើងដោយមេធាវីការពារក្តី[1] ដែលសក្ខីកម្មរបស់ពួកគេគឺពាក់ព័ន្ធសម្រាប់ការវាយតម្លៃ ឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ។ សំណើនេះសង្កត់ធ្ងន់ថា ហេតុអ្វីបានជាមានការចាំបាច់ផ្នែកច្បាប់ដែលអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងពិចារណាឲ្យបានទូលំទូលាយលើបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ ទាក់ទងនឹងការឡើងកាន់អំណាចរបស់របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ស្របគ្នាជាមួយនិងវិធីសាស្ត្រដែលអនុវត្តដោយតុលាការអន្តរជាតិដទៃទៀត ។

II. ប្រវត្តិនីតិវិធី

២. នៅថ្ងៃទី ២៥ ខែ ឧសភា ឆ្នាំ២០១១ មេធាវីការពារក្តីបានដាក់ញត្តិរបស់ខ្លួន “ដើម្បីគាំទ្រដល់ញត្តិ របស់ អៀង សារី សុំឲ្យដាក់បន្ថែមប្រធានបទថ្មីៗសម្រាប់សវនាការ ទៅក្នុងកម្មវិធីសវនាការ (“ញត្តិរបស់ អៀង សារី”)[2] និងសំណើសុំឲ្យបន្ថែមប្រធានបទថ្មីៗ។ នៅក្នុងញត្តិនេះមេធាវីការពារក្តីស្នើសុំឲ្យអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងបន្ថែមប្រធានដូចខាងក្រោម (ដែលមកដល់បច្ចុប្បន្ន នេះនៅតែពាក់ព័ន្ធ) ទៅក្នុងកម្មវិធីសវនាការ: *បរិបទដែលពាក់ព័ន្ធ:* ប្រវត្តិសាស្ត្រភូមិសាស្ត្រនយោបាយ សេដ្ឋកិច្ចសង្គម ប្រជាសាស្ត្រ យោធា និងច្បាប់និង/ឬស្ថាប័ន រួមទាំង

[1] បន្ថែមពីលើនេះអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងគប្បីពិចារណាឯកសារដែលពាក់ព័ន្ធនានាសម្រាប់ការវាយតម្លៃ ឲ្យបានត្រឹមត្រូវនៃបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ ។

[2] ឯកសារលេខ E89, ញត្តិដើម្បីគាំទ្រដល់ដល់ញត្តិរបស់ អៀង សារី សុំឲ្យដាក់បន្ថែមប្រធានបទថ្មីៗសម្រាប់សវនាការទៅក្នុងកម្មវិធីសវនាការ និងសំណើឲ្យបន្ថែមប្រធានបទថ្មីៗ ចុះថ្ងៃទី២៥ ខែឧសភា ឆ្នាំ២០១១ ERN 00699769-00699773។

បក្សកុម្មុនីស្តកម្ពុជាដែលប៉ះពាល់ដោយផ្ទាល់ ឬដោយប្រយោលដល់ប្រទេសកម្ពុជានៅមុនក្នុងអំឡុងពេល និងក្រោយរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ[3]។

៣. នៅថ្ងៃទី៣ ខែ មិថុនា ឆ្នាំ ២០១១ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងបដិសេធចោលញត្តិនេះ ដោយបញ្ជាក់ថា "បញ្ហាបរិបទខាងប្រវត្តិសាស្ត្រ និងព្រឹត្តិការណ៍នានាដែលនៅក្រៅយុត្តាធិការពេលវេលារបស់ អវតក នឹងយកមកពិចារណា លុះត្រាណាតែហេតុការណ៍ និងបញ្ហាទាំងនោះជាប់ពាក់ព័ន្ធ ដោយផ្ទាល់ទៅនឹងបញ្ហាក្រោមយុត្តាធិការរបស់ អវតក និងវិសាលភាពនៃការជំនុំជម្រះប៉ុណ្ណោះ"[4]។ មកដល់ពេលនេះ ការពិចារណាយ៉ាងខ្លីនេះតំណាងឱ្យមូលហេតុទាំងមូលចំពោះការបដិសេធរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងក្នុងការមិនពិចារណាឱ្យបានទូលំទូលាយលើបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រនៅក្នុងអំឡុងពេលសវនាការ[5]។

៤. នៅថ្ងៃទី ២៣ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១១ ក្រុមមេធាវីការពារក្តីផ្តល់ឱ្យអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនូវសេចក្តីសង្ខេបបញ្ជីឈ្មោះសាក្សី ដែលក្នុងនោះក្រុមមេធាវីការពារក្តីបានដាក់ក្នុងបញ្ជីនូវបញ្ជីឈ្មោះសាក្សីចំនួន១៣២ នាក់ថាជាសាក្សីពាក់ព័ន្ធ ដើម្បីបង្កើតឱ្យបានត្រឹមត្រូវនូវបរិបទប្រវត្តិ

[3] នៅផ្នែកនេះត្រូវបញ្ចូលនូវអនុផ្នែកខាងក្រោម: ស្ថានភាពរស់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា ជាពិសេសនៅពេលដែលបក្សកុម្មុនីស្តកម្ពុជាឡើងកាន់អំណាចនៅខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ និងអំឡុងពេលនៅមុនព្រឹត្តិការណ៍នេះ ។ វត្តមាន/ការពាក់ព័ន្ធរបស់បរទេសនៅកម្ពុជា រួមទាំងសកម្មភាពរបស់ភ្នាក់ងារចារកម្មណាមួយ-ជាពិសេសដែលជាការពាក់ព័ន្ធរបស់វៀតណាម ។ គោលបំណងជាវិជ្ជមានរបស់បក្សកុម្មុនីស្តកម្ពុជានៅមុនពេលក្តោបក្តាប់អំណាច ។ គោលបំណង និងអនុភាពនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកមកលើប្រទេសកម្ពុជាដោយសហរដ្ឋអាមេរិកនៅទសវត្សទី៦០ និងដើមទសវត្សទី៧០ បើនិយាយពីការសម្លាប់ ការបំផ្លាញសម្ភារៈ (រួមទាំងផលប៉ះពាល់ដល់សមត្ថភាពផលិតស្បៀង) និងផលប៉ះពាល់ដល់លក្ខខណ្ឌរស់នៅ និងអារម្មណ៍របស់ប្រជាជនកម្ពុជានៅក្នុងតំបន់ដែលប៉ះពាល់ដោយការទម្លាក់គ្រាប់បែកនេះ។

[4] សូមមើលឯកសារ E93 "សេចក្តីណែនាំរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៅមុនពេលសវនាការបឋមពាក់ព័ន្ធទៅនឹងសាក្សីដែលភាគីស្នើសុំ ចុះថ្ងៃទី៣ ខែមីនា ឆ្នាំ២០១១ ERN 00702332-00702333។

[5] សំណើនេះមិនមានបំណងលើកបញ្ហានេះឡើងវិញ ដូចដែលបានលើកឡើងនៅក្នុងឯកសារ E89/1 នោះទេ តែសំណើនេះគ្រាន់តែស្វែងរកការបង្ហាញដល់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងថាភស្តុតាងដែលបានពិភាក្សានៅញត្តិ គឺ "ជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងបញ្ហានានាដែលឋិតនៅក្រោមយុត្តាធិការរបស់ អវតក និងវិសាលភាពនៃការជំនុំជម្រះដែលកំណត់ដោយអង្គជំនុំជម្រះសលាដំបូង ហើយហេតុដូច្នេះអង្គហេតុដែលពិភាក្សាក្នុងអំឡុងពេលសវនាការដូចដែលកំណត់ដោយអង្គជំនុំជម្រះនៅក្នុងឯកសារ E93 ។ម្យ៉ាងវិញទៀត ការខកខានរបស់អង្គជំនុំជម្រះមិនបានផ្តល់មូលហេតុណាមួយនៅក្នុងការពិចារណាលើកដំបូងរបស់ខ្លួនលើបញ្ហាបរិបទប្រវត្តសាស្ត្រ បង្កើតឱ្យមានតម្រូវការខាងភស្តុតាងបន្ថែម ។

សាស្ត្រដែលពាក់ព័ន្ធ[6]។ នៅថ្ងៃទី ២៥ ខែ តុលា ឆ្នាំ ២០១១ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងបានចេញបញ្ជីឈ្មោះសាក្សី អ្នកជំនាញ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី[7]។ មិនមានសាក្សីណាម្នាក់ដែលស្នើឡើងដោយមេធាវីការពារក្តីដែលពាក់ព័ន្ធទៅនឹងការបង្កើតបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ ត្រូវបានកោះហៅដោយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងឡើយ។ មកដល់ពេលនេះពុំមានភស្តុតាងបញ្ជាក់ថាអង្គជំនុំជម្រះមានចេតនាកោះហៅសាក្សីដែលស្នើដោយមេធាវីការពារក្តីឡើយ។ មកដល់ពេលនេះអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងខកខានមិនបានផ្តល់មូលហេតុចំពោះសេចក្តីសម្រេចរបស់ខ្លួនក្នុងការមិនកោះហៅសាក្សីដែលស្នើឡើងដោយមេធាវីការពារក្តី[8]។

៥. ដូចដែលបានលើកឡើងនៅក្នុងសំណើផ្ទាល់មាត់ដោយចៅក្រម Cartwright នៅថ្ងៃទី ៩ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១២ មេធាវីការពារក្តីបានដាក់បញ្ជីឈ្មោះសាក្សីបន្ថែមទាក់ទងទៅនឹងបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ[9]។ សាក្សីទាំងអស់ត្រូវបានដាក់បញ្ចូលក្នុងសំណើដើមរបស់មេធាវីការពារក្តីដែលដាក់ នៅថ្ងៃទី ១៥ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១១[10]។ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងសម្រេចថាសំណើរបស់មេធាវីការពារក្តី "ខកខានមិនបានបង្ហាញថា ហេតុអ្វីមិនមានសាក្សីណាមួយក្នុងចំណោមពួកគេទាំង ៤៧នាក់ ត្រូវស្តាប់សក្ខីកម្មជាបន្ទាន់នោះទេ" ហើយដូច្នេះអង្គជំនុំជម្រះមិនស្តាប់សក្ខីកម្មរបស់សាក្សីណាមួយដែលស្នើឡើងនៅពេលនេះទេ[11]។

---

[6] ឯកសារ E9/10 សេចក្តីសង្ខេបពីបញ្ជីឈ្មោះសាក្សី អ្នកជំនាញ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីដែលបានស្នើឡើង ចុះថ្ងៃទី២៣ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១១ ERN 00646349-00646443 ។ សាក្សីទាំងនេះត្រូវបានកំណត់អត្តសញ្ញាណថា អាចផ្តល់សក្ខីកម្មបានលើ "ស្ថានភាពនៅមុនឆ្នាំ១៩៧៥" ។

[7] ឯកសារ E31/1.1 ERN 00747479-00747481 ។

[8] ការមិនផ្តល់មូលហេតុនេះកើតចេញពីការដែលថា សាក្សីដែលស្នើឡើងដោយមេធាវីការពារក្តីមិនទាន់ត្រូវបានបដិសេធនៅឡើយទេ តែមេធាវីការពារក្តីត្រូវបានជូនដំណឹងក្រៅផ្លូវការដោយតំណាងរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងថា សាក្សីទាំងនេះនឹងមិនត្រូវបានគេកោះហៅនោះទេ ។

[9] ឯកសារ E155/1/.1 "បញ្ជីសាក្សីបន្ថែមទាក់ទងនឹងបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ- ក្រុមមេធាវីការពារក្តីរបស់លោក នួន ជា" ថ្ងៃទី ៩ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១២។

[10] ឯកសារ E9/4.4 "បញ្ជីឈ្មោះសាក្សី អ្នកជំនាញ និង ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី ដែលបានស្នើ" ថ្ងៃទី ១២ ខែ កុម្ភៈ ឆ្នាំ ២០១១។

[11] នៅក្នុងអនុស្សរណៈរបស់អង្គជំនុំជម្រះចុះថ្ងៃទី១៧ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១២ ឯកសារ E172, ERN 00780657 "ត្រូវតែកត់សម្គាល់ថាមូលហេតុរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង គឺមិនទុកចិត្តបាន ។ មេធាវីការពារត្រូវបានបដិសេធនូវឱកាសដើម្បី

៦. នៅពេលឈានទៅដល់ការបញ្ចប់វគ្គសវនាការជំនុំជម្រះលើផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រ វាហាក់ដូចជាច្បាស់ថា អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងមានចេតនាកម្រិតខ្លួនឯងមកត្រឹមការវាយតម្លៃលើប្រធានបទដ៏មានកម្រិតនៃប្រវត្តិសាវតាររបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា[12] ដោយបានរំលងចោលការពិចារណា (និង/ឬដែលពាក់ព័ន្ធច្រើន) លើប្រធានបទដែលពាក់ព័ន្ធទៅវិញ ។ សារណានេះលើកអំណះអំណាងថា វិធីសាស្ត្របែបនេះ គឺមិនសមហេតុផល “បញ្ហា និងហេតុការណ៍ដែលមិនឋិតនៅក្រោមយុត្តាធិការពេលវេលារបស់ អវតក” ដែលមិនទាន់ត្រូវបានពិចារណាដោយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង ដែលតាមពិតទៅជាបញ្ហានិងហេតុការណ៍ដែលពាក់ព័ន្ធទៅនឹងយុត្តាធិការរបស់ អវតក និងវិសាលភាពនៃការជំនុំជម្រះដែលកំណត់ដោយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង”[13]។

III. ច្បាប់ពាក់ព័ន្ធ

ក. សារសំខាន់នៃបរិបទ

៧. តុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិបានទទួលស្គាល់សារៈសំខាន់លើវាយតម្លៃបរិបទទូទៅនៃជម្លោះ (ហើយដូច្នេះការវាយតម្លៃភស្តុតាង)។ នៅក្នុងរឿងក្តី *Tadić* នៃតុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ

ផ្តល់មូលហេតុថា ហេតុអ្វីបានសាក្សីទាំងនោះ ត្រូវតែស្តាប់សក្ខីកម្ម ។ មេធាវីការពារក្តីបានព្យាយាមជាច្រើនដងក្នុងអំឡុងពេលសវនាការនៃថ្ងៃទី១៥ និងទី១៦ ខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ២០១២ មិនត្រូវបានអនុញ្ញាពីប្រធានតុលាការទេ ហើយប្រធានចៅក្រមជំនុំជម្រះថែមទាំងផ្តាច់ microphone របស់មេធាវីការពារក្តីទៀត ។ អាស្រ័យហេតុនេះ សេចក្តីសម្រេចរបស់អង្គជំនុំជម្រះមិនស្តាប់សក្ខីកម្មរបស់សាក្សីទាំងនេះផ្អែកលើមូលដ្ឋានដែលថា មេធាវីការពារក្តីបានខកខានបង្ហាញពីភាពចាំបាច់របស់សក្ខីកម្មរបស់គេ ។ ចំពោះបញ្ហាដែលថាចៅក្រម Cartright ស្នើមេធាវីការពារក្តីដាក់សារណាជាលាយលក្ខណ៍អក្សរចំពោះមូលហេតុសម្រាប់ស្តាប់សក្ខីកម្មរបស់សាក្សី វាត្រូវតែកត់សម្គាល់ថាពេលវេលាតិចជា ២៤ ម៉ោងដែលកំណត់ដោយចៅក្រម Cartright សម្រាប់ដាក់សារណានេះ គឺជាជាមិនគ្រប់គ្រាន់ទេ ។

[12] មេធាវីការពារក្តីយល់ឃើញថាបើទោះបីការពិចារណាលើប្រធានបទដ៏កម្រិតនេះ បានប្រព្រឹត្តទៅក្នុងលក្ខណៈដ៏កម្រិតដោយការស្តាប់ (បន្ថែមពីលើការស្តាប់សក្ខីកម្មរបស់ នួន ជា) សក្ខីកម្មរបស់សាក្សីតែពីរនាក់ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណីតែពីរនាក់ ដែលពួកគេបានផ្តល់ព័ត៌មានដ៏កម្រិតបំផុតទាក់ទងនឹងប្រវត្តិរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា។

[13] ឯកសារ E93 “សេចក្តីណែនាំរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៅមុនពេលសវនាការបឋមពាក់ព័ន្ធទៅនឹងសាក្សីដែលភាគីស្នើសុំ ចុះថ្ងៃទី៣ ខែមីនា ឆ្នាំ២០១១ ERN 00702332-00702333:

សម្រាប់អតីតយូហ្គោស្លាវី("ICTY")[14] សាលក្រមរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៃតុលាការ ICTY ក្នុងរឿងក្តី *Tadić* និយាយពីបរិបទទូទៅដែលមានកម្រាស់ ២៥ទំព័រ នៅក្រោមចំណងជើងថា *"បរិបទនៃជម្លោះ"*[15]។ វាផ្តល់ការវិភាគទូលំទូលាយពីប្រវត្តិសាស្ត្រនៅក្នុងតំបន់ និងប្រវត្តិសាស្ត្រដែលកើតឡើងជាច្រើនឆ្នាំមកហើយ។ នៅទូទាំងសាលក្រមទាំងមូលអង្គជំនុំជម្រះភ្ជាប់ហេតុការណ៍ជាប្របវត្តិសាស្ត្រទាំងនោះ ជាមួយនឹងអង្គហេតុនៃរឿងក្តី ។

៨. ចំណុចដែលគួរឱ្យកត់សម្គាល់នោះ ដើម្បីបង្កើតបរិបទប្រវត្តិសាស្រ្ត អង្គជំនុំជម្រះមិនផ្អែកទៅលើស្នាដៃសរសេររបស់អ្នកប្រវត្តិវិទូតែមួយទេ ។ ផ្ទុយទៅវិញ អង្គជំនុំជម្រះក្នុងរឿងក្តី *Tadić* បានផ្អែករកឃើញរបស់ខ្លួនទាំងស្រុងលើសក្ខីកម្មដោយផ្ទាល់មាត់ដោយសាក្សីដាក់បន្ទុក និងសាក្សីដោះបន្ទុក[16]។

---

[14] រឿងក្តីរដ្ឋអាជ្ញា តទល់ *Tadić*, Case No. IT-94-1-T, មតិយោបល់ និងសាលក្រម ចុះថ្ងៃទី៧ ខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៩៧ ។

[15] សូមមើល *Tadić* នៅជើងទំព័រ ១៤ ខាងលើ នៅកថាខណ្ឌ ៥៣-១២៦ (បញ្ជាក់បន្ថែម) ។ បន្ទាប់ពីបានផ្តល់ប្រវត្តិសាវតារទូទៅទាក់ទងនឹងជម្លោះ អង្គជំនុំជម្រះផ្តល់ការពន្យល់លម្អិតចំនួន ៥ ទំព័រ អំពីស្ថានភាពនៅក្នុងតំបន់ដែលបទបទឧក្រិដ្ឋត្រូវបានប្រព្រឹត្ត ។

[16] សូមមើល *Tadić* នៅជើងទំព័រ ១៤ ខាងលើ នៅកថាខណ្ឌ ៥៤ ។ សូមកត់សម្គាល់បន្ថែមទៀតទៀតថា ICTY គ្មាននឹងអវតក បានបទ្បញ្ញត្តិយ៉ាង តឹងរឹងទាក់ទងនឹងយុត្តាធិការពេលវេលា ។ តែវាក៏មិនបានបញ្ឈប់អង្គជំនុំជម្រះមិនឲ្យចំណាញពេលវេលា និងធនធានក្នុង ការស៊ើបអង្កេតហេតុការណ៍ដែលកើតឡើងដែរនៅក្រោមយុត្តាធិការពេលវេលា ។ មានហាក់ដូចជាមានន័យយ៉ាងច្បាស់ ថាតុលាការ ICTY ជ្រើសរើសវិធីសាស្ត្រនេះ ពិព្រោះ *Tadić* ជាសាលក្រមលើកដំបូងដែលចេញដោយតុលាការ ICTY ។ អាស្រ័យហេតុនេះ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៃតុលាការ ICTY ចង់ផ្តល់ការពិពណ៌នាទូលំទូលាយនៃប្រវត្តិនៃជម្លោះដើម្បីដាក់ប្រវត្តិសាស្ត្រនេះនៅក្នុងករណីក្រោយៗទៀតនៅចំពោះតុលាការ ICTY ។ (ជាការពិតសាលក្រមរបស់ ICTY មិនមានផ្អែកយ៉ាងធំធេងពីបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រនោះទេ។ អវតក គប្បីជ្រើសយកវិធីសាស្ត្រស្រដៀងគ្នានេះ។ សម្រាប់មូលហេតុ ដែលបានបញ្ជាក់នៅក្នុងសារណានេះ ការពិភាក្សាពីប្រវត្តិសាស្ត្រត្រឹមត្រូវរបស់បក្សកុម្មុយនីស្តកម្ពុជា (ដូចដែល កសចស បានធ្វើរួចមកហើយនៅក្នុងដីកាដំណោះស្រាយ ហើយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងក៏មានចេតនាធ្វើដែរ) គឺមិនគ្រប់គ្រាន់នោះទេ ដើម្បីបរិបទទូលំទូលាយនៃប្រវត្តិសាស្ត្រ ។ ករណី០០២ មិនដូចគ្នានឹងករណី ០០១ទេ ករណី ០០២ គឺជាករណីដំបូងគេដែលបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រ គឺពិតជាមានសារៈសំខាន់ដើម្បីយល់ដឹងឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើអង្គហេតុនៃរឿងក្តីនេះ ។

៩. តុលាការព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិសម្រាប់រ៉ូហ្វាន់ដា ("ICTR") បានទទួលស្គាល់ស្រដៀងគ្នានេះ អំពីសារៈសំខាន់លើការវាយតម្លៃបរិបទទូទៅនៅក្នុងនីតិព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ ។ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៅក្នុងរឿងក្តី *Akayesu* ជាករណីទីមួយដែលត្រូវសម្រេចនៅតុលាការ ICTR[17] បញ្ជាក់ពីសារៈសំខាន់នៃបរិបទ និងផ្តល់ប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់ប្រទេស Rwanda "ចាប់ពីសម័យមុនអាណានិគម រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៩៤"[18]។ អង្គជំនុំជម្រះនៅតុលាការ ICTR ក្នុងរឿងក្តី *Akayesu* រកឃើញថាការវិភាគទូលំទូលាយផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រ "គឺចាំបាច់" ដើម្បីយល់អំពីហេតុការណ៍ដែលត្រូវបានចោទប្រកាន់នៅក្នុងដីកាបញ្ជូនរឿងទៅជំនុំជម្រះ"[19]។

ខ. សិទ្ធិជាសារវន្តដើម្បីដាក់ជូនតុលាការនូវភស្តុតាងដោះបន្ទុក

១០. សិទ្ធិដើម្បីបង្ហាញភស្តុតាងដោះបន្ទុក ត្រូវបានទទួលស្គាល់យ៉ាងទូលំទូលាយថា ជាសិទ្ធិទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ដោយច្បាប់ជាតិ និងច្បាប់អន្តរជាតិ។ សិទ្ធិនេះចែងថាចុងចោទមានសិទ្ធិស្នើសុំឲ្យសាក្សីតាមរយៈគាត់ ឲ្យបង្ហាញភស្តុតាងដទៃទៀតដែលគាំទ្រដល់ទាមទារផ្នែកច្បាប់របស់គាត់ និងលើកឡើងការការពារក្នុងអំឡុងពេលសវនាការកាត់សេចក្តី ។

១១. ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌនៃព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា គាំទ្រដល់សិទ្ធិនេះនៅពេលដែលក្រមនេះទទួលស្គាល់សិទ្ធិរបស់ចុងចោទក្នុងការកោះហៅសាក្សីតាមរយៈគាត់ឲ្យផ្តល់ភស្តុតាង និងដាក់ជូនតុលាការនូវភស្តុតាងទាំងអស់ ដែលគាត់យល់ឃើញថាមានប្រយោជន៍ដល់ការសំដែងឲ្យឃើញការពិត[20]។ ច្បាប់បង្កើត អវតក ទទួលស្គាល់សិទ្ធបង្ហាញភស្តុតាងដោះបន្ទុកដើម្បីធានា

---

[17] មូលហេតុសំខាន់ចែងនៅក្នុងជើងទំព័រ១៦។

[18] សូមមើលរឿងក្តីរដ្ឋអាជ្ញា តទល់ Akayesu ករណី ICTR-96-4-T "សាលក្រមចុះថ្ងៃទី២ ខែកញ្ញា ឆ្នាំ១៩៩៨ នៅកថាខណ្ឌ ៧៨, ៧៩ និង ១១១ ។

[19] សូមមើល *Akayesu* ជើងទំព័រ ១៨ ខាងលើ នៅកថាខណ្ឌ ៧៨។ កត់សម្គាល់ថាយុត្តាធិការពេលវេលារបស់តុលាការ ICTR កំហិតត្រឹមឆ្នាំ១៩៩៤ ។ បើទោះបីជាយ៉ាងនេះក្តីក៏វាមិនបានរារាំងអង្គជំនុំជម្រះក្នុងរឿងក្តី *Akayesu* ពីការពិចារណាបរិបទទូលំទូលាយនៃជម្លោះដែរ ហើយដូច្នេះ អង្គហេតុដែលកើតមុនឆ្នាំ១៩៩៤ ។

[20] ក្រមនីតិវិធីព្រហ្មទណ្ឌ មាត្រា ២៩៨ "ការកោះហៅសាក្សីតាមរយៈជនជាប់ចោទ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី- ជនជាប់ចោទ និងដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី អាចនាំចូលរួមក្នុងសវនាការនូវសាក្សីទាំងឡាយដែលព្រះរាជអាជ្ញាមិនបានកោះហៅដោយខ្លួនឯងជាអ្នកចេញសោហ៊ុយ"។ សូមមើលផងដែរមាត្រា ៣៣៤ នៃក្រមនេះ "រហូតទល់នឹងការបិទកិច្ចពិភាក្សា

សិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទ "ទទួលបានការនូវការចូលរួមនិងការពិនិត្យភស្តុតាងដោះបន្ទុក ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានិងភស្តុតាងដាក់បន្ទុកដែរ" <u>សមស្របតាមសិទ្ធិទទួលបាននូវការធានាជាអប្បបរមាក្នុងការទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ក្រោមអនុសញ្ញា ICCPR</u>[21] វិធានផ្ទៃក្នុងទទួលស្គាល់សិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទដាក់បញ្ជីសាក្សីដែលពួកគេមានបំណងកោះហៅ[22]។

១២. សិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទដើម្បីដាក់ជូនភស្តុតាងដោះបន្ទុក ក៏ត្រូវបានទទួលស្គាល់ដោយច្បាប់អន្តរជាតិតាំងពីការជំនុំជម្រះនៅ Nuremberg[23]។ ICCPR[24] មានខ្លឹមសារដូចគ្នាប៉ះបិទនឹងអនុសញ្ញាអឺរ៉ុបស្តីពីសិទ្ធិមនុស្ស[25] និងច្បាប់លក្ខន្តិកៈទីក្រុងរ៉ូម ចែងថាជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិទទួលបានការចូលខ្លួន និងពិនិត្យសាក្សីជំនួសឲ្យគាត់។ ច្បាប់លក្ខន្តិកៈទីក្រុងរ៉ូមចែងបន្ថែម

ដេញដោល ជនជាប់ចោទ ដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី និងអ្នកទទួលខុសត្រូវរដ្ឋប្បវេណី អាចធ្វើសេចក្តីសន្និដ្ឋានជាលាយលក្ខណ៍អក្សរ និងជូនលិខិតស្នាមទាំងអស់ដែលខ្លួនយល់ថា មានប្រយោជន៍ដល់ការសំដែងឲ្យឃើញការពិត"។

[21] ច្បាប់ អវតក មាត្រា ៣៥ថ្មី ។

[22] វិធាន ៨០(២) "នៅពេលដែលជនជាប់ចោទ និង/ឬ ក្រុមរួមគ្នានៃដើមបណ្តឹងរដ្ឋប្បវេណី មានបំណងកោះហៅសាក្សីណាម្នាក់ ដែលមិនមានឈ្មោះនៅក្នុងបញ្ជីដែលផ្តល់ឲ្យដោយសហព្រះរាជអាជ្ញា ត្រូវដាក់ជូនបញ្ជីឈ្មោះបន្ថែម [...]

[23] ធម្មនុញ្ញឡុងដុងនៃតុលាការយោធាអន្តរជាតិ, មាត្រា ១៦ "ដើម្បីធានាការកាត់សេចក្តីដោយយុត្តធម៌ដល់ជនជាប់ចោទនីតិវិធីខាងក្រោមនេះត្រូវតែអនុវត្ត:...ជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិបង្ហាញភស្តុតាងដោះបន្ទុកតាមរយៈខ្លួនឯង ឬតាមរយៈមេធាវីនៅសវនាការ ដើម្បីគាំទ្រដល់ការពារខ្លួនគាត់... ។

[24] មាត្រា ១៤(៣) នៃ ICCPR: "នៅក្នុងការចោទប្រកាន់ប្រឆាំងខ្លួន ជនទាំងឡាយមានសិទ្ធិទទួលបាននូវការធានាជាអប្បបរមាដូចខាងក្រោម មានស្មើគ្នាយ៉ាងពេញលេញ...(ង) ត្រូវមានការសួរចម្លើយ ឬសុំឲ្យសួរចម្លើយសាក្សីដោះបន្ទុកចូលខ្លួនតាំងនាមគាត់ ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានឹងសាក្សីដាក់បន្ទុកដែរ។

[25] ECHR, មាត្រា ៦៖ សិទ្ធិទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ "ជនទាំងឡាយណាដែលត្រូវចោទប្រកាន់ពីបទឧក្រិដ្ឋមានសិទ្ធិជាអប្បបរមាដូចខាងក្រោម...(ឃ)[...] ត្រូវមានការសួរចម្លើយឬសុំឲ្យសួរចម្លើយសាក្សីដោះបន្ទុកចូលខ្លួនតាំងនាមគាត់ ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានឹងសាក្សីដាក់បន្ទុកដែរ ។ សូមមើល *Vidal v. Belgium,* តុលាការអឺរ៉ុបសិទ្ធិមនុស្ស (២២ ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៩២) ដោយបានរកឃើញថាសិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ក្រោមមាត្រា ៦ នៃ ECHR ត្រូវបានរំលោភនៅពេលដែលតុលាការបដិសេធដោយគ្មានមូលហេតុ ក្នុងការកោះហៅសាក្សីដែលស្នើដោយជនជាប់ចោទ ។

ទៀតថាសិទ្ធិរួមទាំងសិទ្ធិលើកឡើងការពារខ្លួន និងដាក់ជូនតុលាការនូវសាក្សីដោះបន្ទុក[26]។ ការសំដែងឱ្យឃើញនូវសិទ្ធិដាក់ជូនតុលាការនូវសាក្សីដោះបន្ទុក អាចរកបាននៅក្នុងយុត្តាធិការជាតិនៅទូទាំងពិភពលោក[27]។

១៣. សន្និទាននៅខាងក្រោយសិទ្ធិជាសារវ័ន្តនេះ គឺសាមញ្ញៈ ប្រសិនបើជនជាប់ចោទមិនត្រូវបានផ្តល់ឱ្យនូវសិទ្ធិដាក់ជូនតុលាការនូវសាក្សី និងភស្តុតាងរបស់គាត់ និងដើម្បីជំទាស់យ៉ាងមានប្រសិទ្ធិភាពទៅនឹងការចោទរបស់ព្រះរាជអាជ្ញានោះទេ តុលាការទទួលបានតែការបង្ហាញភស្តុ

[26] មាត្រា ៦៧(១)(ង) "ក្នុងការចោទប្រកាន់ពីបទឧក្រិដ្ឋ ជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិទទួលការសួរដេញដោលជាសារធារណៈ ទទួលបានការជំនុំជម្រះទោសដោយឥតលំអៀង និងទទួលបានការធានាអប្បបរមា និងស្មើគ្នាយ៉ាងពេញលេញ... (ង) ត្រូវមានការសួរចម្លើយឬសុំឱ្យសួរចម្លើយសាក្សីដោះបន្ទុកចូលខ្លួនតាំងនាមគាត់ ក្នុងលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានឹងសាក្សីដាក់បន្ទុកដែរ ។ ជនជាប់ចោទក៏ត្រូវមានសិទ្ធិលើកឡើងការការពារខ្លួន និងដាក់ជូនតុលាការភស្តុតាងដទៃទៀតដែលអនុញ្ញាតដោយច្បាប់នេះ ចៅក្រម Jorda នៅតុលាការ ICC បានបញ្ជាក់ជូនជនជាប់ចោទអំពីសិទ្ធិរបស់គាត់ដើម្បីការពារខ្លួន ដោយកត់សង្កត់ធ្ងន់ថាជនជាប់ចោទមានសិទ្ធិស្នើសុំ និងពិនិត្យសាក្សី លើកឡើងនូវការការពារខ្លួន និងដាក់ជូនតុលាការនូវភស្តុតាងដទៃទៀតក្នុងអំឡុងពេលសវនាការ សមស្របតាមលក្ខន្តិកៈទីក្រុងរ៉ូម ។ រឿងក្តីរដ្ឋអាជ្ញា តទល់ *Lubanga Dyilo*, Case No. ICC-01/04-01/06, ប្រតិចារិតនៃការចូលខ្លួនលើកដំបូង (ខែមីនា ឆ្នាំ២០០៦) ។

[27] ការសំដែងឱ្យឃើញនូវសិទ្ធនេះ អាចរកឃើញនៅមាត្រា ២៨១ French Code de procédure pénale ដែលមិនត្រឹមតែផ្តល់ឱ្យជនជាប់ចោទនូវសិទ្ធិដាក់ជូនតុលាការនូវបញ្ជីឈ្មោះសាក្សីដោះបន្ទុកទេ តែថែមទាំងដាក់កាតព្វកិច្ចមកលើរដ្ឋអាជ្ញាឱ្យកោះហៅមេធាវីដោះបន្ទុកទាំងនេះទៀតផង "Le ministère public et la partie civile signifient à l'accusé, l'accusé signifie au ministère public et, s'il y a lieu, à la partie civile, dès que possible et vingt-quatre heures au moins avant l'ouverture des débats, la liste des personnes qu'ils désirent faire entendre en qualité de témoins. […] [L]e ministère public est tenu de citer à sa requête les témoins, dont la liste lui a été communiquée par les parties […]; cette liste ne peut comporter plus de cinq noms." ។ សូមមើលរឿងក្តី នៅ USA Taylor v. Illinois, 484 U.S. 400, 423-424 (1988) បានពិភាក្សាសារសំខាន់នៃសិទ្ធិដាក់ជូនតុលាការនូវសាក្សីដោះបន្ទុកនៅក្នុងប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ព្រហ្មទណ្ឌអាមេរិក ។ សូមមើលផងដែរ New Zealand Bill of Rights Act, § 25(f), ទាក់ទងនឹងសិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទកោះហៅ និងពិនិត្យសាក្សី "ជនទាំងឡាយដែលត្រូវប្រកាន់ពីបទឧក្រិដ្ឋ មានសិទ្ធិ... ទទួលបានការចូលរួម និងពិនិត្យសាក្សីដោះបន្ទុកក្រោមលក្ខខណ្ឌដូចគ្នានឹងសាក្សីប្រឆាំងគាត់ដែរ ។ សូមមើល David S. Law & Mila Versteeg, The Evolution and Ideology of Global Constitutionalism, 99 Cal. L. Rev. 1163, 1201 (2011) ។

តាងមួយផ្នែក ឬភស្តុតាងស្នាទៗ ។ យុត្តិធម៌អាចធ្វើឲ្យបានសម្រេចក្នុងអំឡុងពេលសវនាការលុះណាតែការស្វែងរកការពិតត្រូវបានបំពេញ[28]។

IV. អំណះអំណាង

ក. សេចក្តីផ្តើម

១៤. របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យមិនកើតឡើង និងប្រតិបត្តិនៅក្នុងលំហនោះទេ។ ហេតុការណ៍នានាដែលកើតឡើងនៅក្នុងរយៈកាលពីឆ្នាំ១៩៧៥-១៩៧៩ ជាប្រតិកម្មទៅនឹង (កើតចេញ) ពីហេតុការណ៍ដែលកើតឡើងមុនរយៈកាលនោះ។ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងមិនអាចវាយតម្លៃតែសកម្មភាព (និងអំពើអកម្ម) របស់មេដឹកនាំនៃកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ដោយពុំបានវាយតម្លៃឲ្យបានច្បាស់លាស់លើកាលៈទេសៈប្រវត្តិសាស្ត្រទូទៅ សង្គម និងនយោបាយដែលមានអនុភាពនៅពេលរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យក្តោបក្តាប់អំណាចទេ។ ភាពអត់ឃ្លាន ហាយនភាព ភាពក្រីក្រ ការស្លាប់ អំពើពុករលួយ ជំងឺ ភាពចលាចល និងកំហឹងនៅមុនការកកើតនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ជាកាលៈទេសៈអង្គហេតុដែលពាក់ព័ន្ធដល់មូលហេតុផ្នែកច្បាប់ និងត្រូវលើកមកពិភាក្សា[29]។

១៥. មេធាវីការពារក្តីយល់ឃើញថាប្រធានបទប្រវត្តិសាស្ត្រខាងក្រោមនេះ ដែលជាប់ពាក់ព័ន្ធគ្នាមិនអាចបំបែកបានជាមួយ (សកម្មភាព និងអំពើអកម្ម) របស់របបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ត្រូវតែលើកមកពិភាក្សានៅសវនាការជាធារណៈ ហើយសាក្សីត្រូវតែបានស្តាប់សក្ខីកម្មអំពី (i)កម្រិត និងអនុភាពនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់សហរដ្ឋអាមេរិកមកលើប្រទេសកម្ពុជាពី

---

[28] Taylor v. Illinois, 484 U.S. 400, 423-424 (1988) ការសំអាងផ្ទៃក្នុងត្រូវបានលុបៈ "សិទ្ធិមានលក្ខណៈជាសារវន្តច្រើនជាងសិទ្ធិរបស់ជនជាប់ចោទក្នុងដាក់ជូនតុលាការនូវសាក្សីជួសមុខឲ្យគាត់ ។ ការមិនដាក់បញ្ចូលភស្តុតាងនៃបទល្មើសព្រហ្មទណ្ឌប៉ះពាល់គោលបំណងដ៏សំខាន់នៃការស្វែងរកការពិត... ពិតណាស់តម្លៃដ៏សំខាន់នៃប្រព័ន្ធយុត្តិធម៌ព្រហ្មទណ្ឌរបស់យើងលើការលើកលែងការចោទប្រកាន់ជនជាប់ចោទដែលគ្មានកំហុស" ។

[29] ចំនុចនេះមានការពិចារណាពិតៗ *fortiori* លើប្រធានបទនៃសវនាការវគ្គដំបូង "ការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញ និងការជម្លៀសប្រជាជនដំណាក់កាលទីមួយ ដែលកើតឡើងនៅពេលចាប់ផ្តើមរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ ។ កាលៈទេសៈដែលកើតឡើងនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅមុនឆ្នាំ១៩៧៥ មានផលប៉ះពាល់ដោយផ្ទាល់ជាមួយព្រឹត្តហេតុទាំងនេះក្នុងលក្ខណៈជាច្រើន និងជាប់ពាក់ព័ន្ធ ។

ឆ្នាំ១៩៦៥ រហូតដល់ឆ្នាំ១៩៧៣ រួមទាំងការវាយតម្លៃការស្លាប់របស់ជនស៊ីវិល (ព្រមទាំងការធ្វើឲ្យពិការដល់កម្មករ និងការចុះថយសមត្ថភាពនៃការផលិត) និងការវាយតម្លៃការលើបំផ្លាញសម្ភារៈ ហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធរបស់កម្ពុជា (ដូចជាផ្លូវថ្នល់បណ្តាញគមនាគមន៍ ទីកន្លែងផលិត។ល។), (ii) ការអត់ឃ្លាន និងភាពទុក្ខិក្សមួយផ្នែកធំនៃប្រទេសកម្ពុជា រួមទាំងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុងអំឡុងខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ រួមទាំងការវាយតម្លៃចំនួនជនភៀសខ្លួននៅកម្ពុជា ស្ថានភាពរស់នៅរបស់ពួកគេ និងមូលហេតុដែលនាំឲ្យពួកគេបាត់បង់ទីជម្រក (iii)ភាពអាចរកបាននៃស្បៀង និងជាពិសេសអង្ករនៅទីក្រុងភ្នំពេញ និងនៅតំបន់នានានៃប្រទេសកម្ពុជានៅមុនខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ និងការវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើសមត្ថភាពផលិតកសិកម្មក្នុងរយៈពេលខ្លី និងរយៈពេលវែងនៅកម្ពុជានៅពេលនោះ (iv)ស្ថានភាពប្រព័ន្ធសុខាភិបាលនាខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ (v)ការវាយតម្លៃលើភាពអាចរកបានជំនួយមនុស្សធម៌របស់បរទេសក្នុងអំឡុងពេលឆ្នាំ១៩៧០-១៩៧៥ រួមទាំង (តែមិនកម្រិតត្រឹមតែ) ជំនួយរបស់ហរដ្ឋអាមេរិក ។

ខ. ការពិចារណាលើបរិបទនេះ ត្រូវតែតម្រូវ សម្រាប់តែមូលហេតុផ្នែកច្បាប់ប៉ុណ្ណោះ

១៦. ការវាយតម្លៃត្រឹមត្រូវលើបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្ររបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ គឺចាំបាច់ដោយសារមូលហេតុផ្នែកច្បាប់ជាច្រើនដូចដែលពិភាក្សានៅខាងក្រោម។ ជារួម ការវាយតម្លៃត្រឹមត្រូវលើបរិបទទូទៅ គឺមិនអាចខ្វះបានឡើយដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់លើការពារខ្លួនដែលលើកឡើងដោយ នួន ជា (ឬគាត់មានបំណងលើក) ក្នុងពេលសវនាការ ព្រមទាំងការវាយតម្លៃលើកត្តាជំរុញផ្លូវចិត្ត និងចេតនានៅពីក្រោយសកម្មភាពរបស់គាត់ ។

១. ស្ថានភាពរបស់ប្រទេសក្រោយពីការផ្ទេរអំណាច គឺជាប់ព័ន្ធជាបឋម

១៧. នៅកម្រិតមូលដ្ឋាន គេត្រូវតែកត់សម្គាល់ថានៅពេលមេដឹកនាំគ្រប់គ្រងប្រទេសមួយ ថាតើពួកគេកំពុងតែគ្រប់គ្រងប្រទេសដែលកំពុងតែដំណើរការទៅយ៉ាងល្អ និងជាប្រទេសមានវិបុលភាពដែរ ឬយ៉ាងណា ឬជាប្រទេសដែលស្ថិតក្នុងអន្លង់នៃភាពទុរភិក្សទៅហើយនោះ ជាមួយនឹងការបំផ្លាញហេដ្ឋារចនាសម្ព័ន្ធស្ទើរតែទាំងស្រុង។ ដើម្បីវាយតម្លៃលើសកម្មភាព និងអំពើអកម្មរបស់មេដឹកនាំ គេត្រូវតែមានរូបភាពប្រត្យក្សពីស្ថានភាពរបស់ប្រទេសនៅពេលផ្ទេរ

អំណាច អាស្រ័យហេតុនេះការវាយតម្លៃបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រអាច (និង)ជាកត្តាបន្ធូរបន្ថយទោស ។

២. ការពិចារណាលើបរិបទនេះ ត្រូវតែតម្រូវ ដើម្បីការវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើអត្ថិភាពនៃ "មូលហេតុដែលអនុញ្ញាតក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ" សម្រាប់ការជម្លៀសប្រជាជន

១៨. ជាផ្នែកនៃការពិភាក្សារបស់ខ្លួនទាក់ទងនឹងការជម្លៀសប្រជាជនដោយបង្ខំនៅដំណាក់កាលទីមួយ និងដំណាក់កាលទីពីរ កសចស បានពិចារណាយ៉ាងត្រឹមត្រូវថា តើការជម្លៀសប្រជាជនបានកើតឡើង "ដោយគ្មានមូលហេតុដែលអនុញ្ញាតដោយច្បាប់អន្តរជាតិដែរ ឬអត់"[30] ។ ដីកាដំណោះស្រាយចែងថា មេធាវីការពារជនជាប់ចោទ "បានលើកឡើងអំពីយុត្តិកម្មនានាដើម្បីជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញ ដែលពាក់ព័ន្ធទៅនឹងស្ថានភាពទូទៅនៅកម្ពុជានាសម័យកាលនោះ។ ជាបន្ទាប់ដីកាដំណោះស្រាយពិភាក្សា (និងបដិសេធ) យុត្តិកម្មជាច្រើនៈ សន្តិសុខរបស់ប្រជាជន ភាពចាំបាច់ខាងយោធា កង្វះស្បៀងនិង(កង្វះ)ថ្នាំសង្កូវ[31]។ ជាសរុប កសចស បដិសេធយុត្តិកម្មទាំងនេះដោយរកយល់ឃើញថា ការអះអាងរបស់ជនជាប់ចោទមិនមានទម្ងន់ ដោយមិនមានភស្តុតាងគាំទ្រ ។ និយាយម្យ៉ាងទៀត កសចស អះអាងថាបានពិចារណាយុត្តិកម្មដែលដាក់ដោយជនជាប់ចោទ ហើយបន្ទាប់មកបដិសេធយុត្តិកម្មទាំងនោះ ដោយមូលហេតុ (កង្វះ) ភស្តុតាងក្នុងអំឡុងពេលស៊ើបសួរ ។

១៩. ការរកឃើញនូវអង្គហេតុនេះ (ការកង្វះខាតនូវភស្តុតាងដើម្បីគាំទ្រ និងក្នុងចំណោមបញ្ហាផ្សេងទៀត-ការអះអាងរបស់ នួន ជា) ពិតណាស់គឺគ្រាន់តែការវាយតម្លៃបឋមលើភស្តុតាងដោយ កសចស។ *នៅដំណាក់កាលសវនាការ* នៅពេលការកំណត់និយមន័យច្បាប់នៃអង្គហេតុ

---

[30] ដីកាដំណោះស្រាយ នៅកថាខណ្ឌទី១៤៤៩ ។ សំណួរសួរថា តើ កសចស បានអនុវត្តការវាយតម្លៃផ្នែកច្បាប់ដែរ ឬទេ នៅពេលពិចារណាបញ្ហានេះ ថាជាបញ្ហាសំខាន់មួយ ហើយនៅពេលដែលមេធាវីការពារក្តីឆ្លើយជាអវិជ្ជមាន ។ មេធាវីការពារក្តីយល់ឃើញថា កសព មានបន្ទុកបង្ហាញភស្តុតាងថាពុំមានមូលហេតុប្រឌិតដែលអនុញ្ញាដោយច្បាប់អន្តរជាតិកើតមាន ឬយកមកអនុវត្ត ។ ប៉ុន្តែ បញ្ហានេះមិនត្រូវបានឡើងនៅក្នុងសំណើនេះទេ ដោយសារវាមិនពាក់ព័ន្ធសម្រាប់ធ្វើអំណះអំណាងនោះឡើយ ។

[31] ដីកាដំណោះស្រាយ នៅកថាខណ្ឌទី១៤៥៣-១៤៦២ ។

ទាំងនេះ នឹងកើតឡើង នួន ជា ត្រូវតែផ្តល់ឱកាសដ៏មានប្រសិទ្ធិភាពដើម្បីជំទាស់ទៅនឹងការវាយតម្លៃបឋមដោយ កសចស ។

២០. មធ្យោបាយតែគត់ដែល នួន ជា អាចជំទាស់តវ៉ាយ៉ាងប្រសិទ្ធិភាពទៅនឹងការរកឃើញដោយ កសចស គឺអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងបម្រុងទុកពេលវេលាជាក់លាក់ក្នុងអំឡុងពេលសវនាការសម្រាប់ការពិភាក្សាលើ*ប្រធានបទពិសេសទាំងនេះ* ដែលត្រូវបានកំណត់ថា(ត្រឹមត្រូវ) ដោយ កសចស តាមរយៈការពិភាក្សា "មូលហេតុនានាដែលអនុញ្ញាតដោយច្បាប់អន្តរជាតិ")[32]។ ក្រៅពីការពិភាក្សាលើប្រធានទាំងនេះ នួន ជា ត្រូវតែបានអនុញ្ញាតឲ្យជំទាស់តវ៉ាទៅនឹងភស្តុតាងដែលផ្អែកដោយ កសចស[33] ហើយ នួន ជា ខ្លួនឯងត្រូវតែបានអនុញ្ញាតបង្ហាញភស្តុតាងដើម្បីគាំទ្រដល់ការអះអាងរបស់គាត់[34]។

២១. ទាក់ទងនឹងចំណុចក្រោយនេះ "ការពិចារណាលើការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ (ជាពិសេស សិទ្ធិដាក់ជូនតុលាការនូវភស្តុតាងដោះបន្ទុក) ព្រមទាំងការយល់ឃើញជារួមថា នួន ជា ត្រូវតែបានផ្តល់នូវឱកាសដ៏មានប្រសិទ្ធិភាព ដើម្បីគាំទ្រដល់ការអះអាងរបស់គាត់ទាក់ទងទៅនឹងភាពអាចមាន "មូលហេតុដែលអនុញ្ញាតដោយច្បាប់អន្តរជាតិ" គាត់ត្រូវតែផ្តល់ឱកាសបង្ហាញភស្តុតាងរបស់គាត់។ មានន័យថា នួន ជា ត្រូវតែផ្តល់ឱកាសដាក់ជូនទៅតុលាការនូវសាក្សី និងអ្នកជំនាញនានាដែលគាត់ស្នើទាន់ពេលវេលា និងដែលអាចគាំទ្រដល់ការអះអាងរបស់គាត់។ និយាយម្យ៉ាងទៀត ដើម្បីឲ្យអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងមានមូលដ្ឋានដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវលើសំណួរពាក់ព័ន្ធនានាដែលទាក់ទងទៅនឹងភាពអាចមានមូលហេតុសម្រាប់ការជម្លៀសប្រជាជន "ដែលត្រូវបានអនុញ្ញាតក្រោមច្បាប់អន្តរជាតិ" ដូច្នេះការពិភាក្សាទូលំទូលាយលើ

---

[32] ប្រធានបទទាំងនេះ រួមទាំងសន្តិសុខរបស់ប្រជាជន ភាពចាំបាច់ផ្នែកយោធា កង្វះស្បៀងអាហារ និង(កង្វះខាត) សេវាសុខាភិបាល ។ សូមមើលកថាខណ្ឌ ១៨ ខាងលើ ។

[33] ក្នុងគំនិតរបស់ នួន ជា ភស្តុតាងដែលមិនអាចជឿទុកចិត្តបាន ។

[34] វាមិនត្រឹមតែ (តាមនិយមន័យ) "ការកំណត់ជាបឋម" នៃការរកឃើញរបស់ កសចស លើមូលដ្ឋានអង្គហេតុ "នៃមូលហេតុដែលអនុញ្ញាតដោយច្បាប់អន្តរជាតិ" ដែលត្រូវតែនាំឲ្យ នួន ជា មានឱកាសបង្ហាញភស្តុតាងការពារគាត់ប៉ុណ្ណឹងទេ តែមូលហេតុសផ្សេងទៀត គឺជាអង្គហេតុដែលថាការស៊ើបសួរដោយ កសចស *មិនគ្រប់គ្រាន់* ។ សូមមើលកថាខណ្ឌ ៣០ - ៣៩។

បរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រទាក់ទងទៅនឹងការចូលកាន់កាប់របស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ គឺតម្រូវ ហើយដើម្បីអាចវាយតម្លៃបាន សាក្សី និងអ្នកជំនាញ ត្រូវតែបានស្តាប់សក្ខីកម្ម ។

៣. គោលគំនិតមូលដ្ឋាននៃច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌតម្រូវឱ្យមានការពិភាក្សាស៊ីជម្រៅអំពីបរិបទ

២២. តាមទស្សនច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌជាមូលដ្ឋាន ករណីបរិបទទូលំទូលាយគឺមានការពាក់ព័ន្ធគ្នា។ ក្នុងរឿងក្តីព្រហ្មទណ្ឌណាក៏ដោយវាចាំបាច់ត្រូវតែពិចារណាអំពីហេតុផលដែលជនសង្ស័យ ជាប់ពាក់ព័ន្ធក្នុងការប្រព្រឹត្តមួយចំនួន ហើយទោះជាស្ថិតក្នុងកាលៈទេសៈណាក៏ដោយ ការពិចារណានេះគឺមានសារៈសំខាន់ណាស់ដើម្បីវាយតម្លៃឱ្យបានត្រឹមត្រូវនូវ (១) ចេតនាដែលអាចកើតមានឡើង ឬការមិនមានចេតនា (២) ការដឹងឮ ឬការដឹងខ្លួនអំពីអង្គហេតុមួយចំនួន (៣) ហេតុផលដែលអាចកើតមានឡើង ឬច្រានចោលហេតុផលដែលបានចោទប្រកាន់ (៤) អំណះអំណាងសក្កានុពលសម្រាប់ការប្រព្រឹត្តមួយចំនួន និង (៥) កាលៈទេសៈសម្រាល ជាសក្កានុពល។

៤. ការវាយតម្លៃអំពីឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងមនុស្សជាតិ តម្រូវឱ្យមានការពិភាក្សាអំពីបរិបទ

២៣. ទោះបីជាការសង្កេតទាំងនេះគឺជាការពិតនៅក្នុងរឿងក្តីព្រហ្មទណ្ឌដទៃទៀត ប៉ុន្តែវាមិនមែនជារឿងត្រឹមត្រូវនោះទេក្នុងរឿងក្តីមួយ ដែលជនជាប់ចោទត្រូវបានចោទប្រកាន់ពីបទឧក្រិដ្ឋប្រឆាំងមនុស្សជាតិ (ក៏ដូចជាបទប្រល័យពូជសាសន៍ និង ឧក្រិដ្ឋកម្មសង្គ្រាម)។ ប្រភេទឧក្រិដ្ឋកម្មទាំងអស់នេះពាក់ព័ន្ធយ៉ាងស្អិតទៅនឹងតថភាពផ្នែកសង្គមវិទ្យា នយោបាយ និងប្រវត្តិសាស្ត្រ ដូច្នេះគេមិនអាចវាយតម្លៃឱ្យបានត្រឹមត្រូវនូវហេតុផល និងចេតនារបស់ជនជាប់ចោទក្នុងការប្រព្រឹត្តឧក្រិដ្ឋកម្មទាំងនេះ ដោយមិនបានធ្វើការពិនិត្យនៅពេលជាមួយគ្នាអំពីបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រទាក់ទងនឹងសកម្មភាព និងការសម្រេចចិត្តមួយចំនួន (ដូចជាការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងមួយចំនួនដោយមេដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យនៅពេលពួកគេគ្រប់គ្រងអំណាច)បានឡើយ។ និយាយដោយសាមញ្ញទៅ គេមិនអាចវាយតម្លៃពីចេតនា និងមូលហេតុរបស់លោក នួន ជា ដោយគ្រាន់តែធ្វើការពិចារណាអំពីសកម្មភាពរបស់គាត់នោះទេ។

ដើម្បីយល់ពីសកម្មភាពទាំងនេះឲ្យបានត្រឹមត្រូវ ចាំបាច់ត្រូវតែធ្វើការវាយតម្លៃដោយផ្អែកលើហេតុការណ៍ពិតជាប្រវត្តិសាស្ត្រ។

២៤. ជាងនេះទៅទៀត វាពាក់ព័ន្ធទៅនឹងបរិបទនៅ អវតក ដែលត្រូវកត់សម្គាល់ថាឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងមនុស្សជាតិប្រាកដជាត្រូវបានប្រព្រឹត្តឡើងដោយផ្អែកលើមូលហេតុ "ជាតិ នយោបាយ ជាតិពន្ធ ពូជសាសន៍ ឬសាសនា"[35] ។ យោងតាមដីកាបញ្ជូនរឿងទៅជំនុំជម្រះ ហេតុផលនយោបាយ គឺជាហេតុផលពាក់ព័ន្ធសំខាន់បំផុតក្នុងការប្រព្រឹត្តបទឧក្រិដ្ឋប្រឆាំងមនុស្សជាតិ[36]។ ដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវអំពីហេតុផលនយោបាយ (ដែលមនុស្សភាគច្រើនអាចទទួលយកបាន) ទាំងនេះ វាចាំបាច់ត្រូវតែបង្កើតឲ្យមានការវាយតម្លៃឲ្យស៊ីជម្រៅ និងទូលំទូលាយអំពីបរិបទប្រវត្តិសង្គម និងនយោបាយដែលក្នុងនោះសកម្មភាព និងភាពអសកម្មរបស់តួអង្គពាក់ព័ន្ធបានកើតឡើង។

៥. ការវាយតម្លៃអំពីការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញដោយហេតុផលនយោបាយតម្រូវឲ្យមានការពិភាក្សាអំពីបរិបទ

២៥. ដូចគ្នានេះដែរ នៅពេលធ្វើការវាយតម្លៃអំពីឧក្រិដ្ឋកម្ម នៃការ "ធ្វើទុក្ខបុកម្នេញដោយហេតុផលនយោបាយ" ដែលលោក នួន ជា ត្រូវបានចោទប្រកាន់[37] គេមិនអាចជៀសវាងការពិចារណាឲ្យបានស៊ីជម្រៅនូវកាលៈទេសៈប្រវត្តិសាស្ត្រ នយោបាយ និងសង្គមបានឡើយ។ នេះគឺជាការ

---

[35] ច្បាប់ អវតក មាត្រា ៥។

[36] ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ១៤១៥ ដល់១៣៦៦, ១៣៦៨ ដល់១៤២៥ (ដែលបង្កើតបានជាផ្នែកមួយនៃសវនាការវគ្គទី១)។

[37] ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ១៤១៥ ដល់១៤១៨, ១៤២៣ ដល់១៤២៥(ដែលបង្កើតបានជាផ្នែកមួយនៃសវនាការវគ្គទី១)។ ពិតណាស់នៅពេលមានការចោទប្រកាន់ពីបទប្រល័យពូជសាសន៍ និងលក្ខខណ្ឌតម្រូវនៃចេតនាពិសេសរបស់វា វាចាំបាច់ត្រូវតែមានការពិពណ៌នាដោយផ្អែកលើប្រវត្តិសាស្ត្រឲ្យបានស៊ីជម្រៅអំពីបរិបទទូលំទូលាយនៃសកម្មភាព និងភាពអសកម្មរបស់តួអង្គដែលពាក់ព័ន្ធ និងស្ថានភាពប្រវត្តិសង្គមឲ្យបានត្រឹមត្រូវ។ យើងនឹងមិនលើកយកចំនុចនេះមកវែកញែកបន្ថែមទៀតក្នុងសំណើនេះទេព្រោះបទចោទប្រកាន់អំពីបទប្រល័យពូជសាសន៍មិនបង្កើតបានជាផ្នែកមួយនៃសវនាការ វគ្គទីមួយនេះឡើយ។

ពិតជាពិសេសនៅពេលពីចារណាពីការធ្វើទុក្ខបុកម្នេញដែលគេចោទថាបានប្រព្រឹត្តឡើង ដោយផ្អែកលើហេតុផលនយោបាយ[38]។ ដូច្នេះ ដើម្បីវាយតម្លៃឱ្យបានត្រឹមត្រូវអំពីចេតនារបស់លោក នួន ជា ទាក់ទងនឹងការចោទប្រកាន់ពីបទធ្វើទុក្ខបុកម្នេញ ការវាយម្លៃដ៏ធំលំទូលាយអំពីបរិបទនយោបាយ ប្រវត្តិសាស្ត្រ និងសង្គមនៃសកម្មភាពរបស់លោក នួន ជា ចំបាច់ត្រូវតែធ្វើឡើង[39]។

៦.ការវាយតម្លៃយ៉ាងត្រឹមត្រូវអំពីសហឧក្រិដ្ឋកម្មរួម រួមបញ្ចូលទាំងគោលបំណង និងការអនុវត្តគោលនយោបាយរួម តម្រូវឱ្យមានការវាយតម្លៃបរិបទឱ្យបានទូលំទូលាយជាងនេះ

២៦. ដីកាដំណោះស្រាយក្នុងផ្នែកដែលនិយាយអំពីការរកឃើញអង្គហេតុស្តីអំពីសហឧក្រិដ្ឋកម្មរួម ("JCE") លើកឡើងថា "គោលបំណងរួមនៃ (JCE) បានកើតឡើងនៅថ្ងៃទី ១៧ ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ឬមុនថ្ងៃទី ១៧ ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ និងបន្តយ៉ាងហោចណាស់រហូតដល់ថ្ងៃទី ៦ ខែ មករា ឆ្នាំ ១៩៧៩។ គោលនយោបាយទាំង៥ (ប្រាំ) ដែលធ្វើឡើងដើម្បីសម្រេចផែនការរួមនេះ ត្រូវបានអនុវត្តនៅក្នុងរវាង ឬមុនកាលបរិច្ឆេទទាំងនេះ"[40]។ យោងតាមការិយាល័យសហចៅក្រមស៊ើបអង្កេត គោលបំណងរួមនៃ (JCE) "គឺដើម្បីអនុវត្តបដិវត្តសង្គមនិយមយ៉ាងឆាប់រហ័សនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាតាមរយៈគ្រប់មធ្យោបាយចាំបាច់តាម "សន្ទុះមហា

---

[38] ឧទាហរណ៍ ករណីនេះត្រូវបានបង្ហាញនៅពេលដែលដីកាដំណោះស្រាយបាននិយាយអំពីមន្ត្រីថ្នាក់ទាបនៃរបបលន់ណុល ដែលត្រូវបានចាប់ខ្លួនភ្លាមៗនៅពេលដែលកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឡើងកាន់អំណាចដោយសារតែមន្ត្រីទាំងនោះ មានជាប់ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងរដ្ឋាភិបាលមុនៗ។ ករណីនេះនាំឱ្យមានជាសំណួរថាតើ "របបមុន" ជាអ្វី? ហើយហេតុអ្វីបានជា ការជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយរដ្ឋាភិបាលនេះផ្តល់ហេតុផលនៃការចាប់ខ្លួន។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បរិបទនយោបាយត្រូវការជាចាំបាច់ដើម្បីយល់ និងវាយតម្លៃឱ្យបានត្រឹមត្រូវនូវបទចោទទាំងនេះ។

[39] ដកស្រង់ចេញពីដីកាដំណោះស្រាយស្តីពីបញ្ហានេះ "ពាក់ព័ន្ធនឹងបំណងឧក្រិដ្ឋ ចេតនាក្នុងការរើសអើងដោយហេតុផលពូជសាសន៍ នយោបាយ ឬសាសនា ត្រូវបានបង្ហាញក្នុងបរិបទនៃការវាយប្រហារ និងកាលៈទេសៈជុំវិញការអនុវត្តសកម្មភាព"។ (ដីកាដំណោះស្រាយ កថាខណ្ឌ១៥២៣)។ មេធាវីការពារក្តីយល់ឃើញថា "បរិបទ" និង "កាលៈទេសៈ" នៅជុំវិញការប្រព្រឹត្តទង្វើផ្សេងៗ គឺពិតជាមានការពាក់ព័ន្ធ ហើយបើតាមកត្តវិជ្ជាវាមិនត្រូវកំណត់ពេលវេលាត្រឹមពីឆ្នាំ១៩៧៥ ដល់១៩៧៩ ឡើយ។

[40] ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ១៥៨ (គូសបញ្ជាក់បន្ថែម)។

លោតផ្លោះ " និងដើម្បីការពារប្រឆាំងនិងសត្រូវផ្ទៃក្នុង ក៏ដូចជាសត្រូវខាងក្រៅ"[41]។ ដូច្នេះ ការិយាល័យសហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតទទួលស្គាល់យ៉ាងច្បាស់ថា ឬសគុលដែលនាំឱ្យ មាន ផែនការរួមនៃសហឧក្រិដ្ឋកម្មរួមដែលបានចោទប្រកាន់[42] បានកើតឡើងនៅមុនខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ទៅទៀត។ ការិយាល័យសហចៅក្រមស៊ើបអង្កេតក៏បានទទួលស្គាល់ផងដែរថា ឫសគុលដែលនាំឱ្យមានគោលនយោបាយទាំងប្រាំដែលធ្វើឡើងដើម្បីសម្រេចគោលបំណង រួមនេះ ក៏បានកើតឡើងមុនខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ ផងដែរ។

២៧. ដូចដែលការិយាល័យសចៅក្រមស៊ើបអង្កេតបានលើកឡើង ជាការពិតណាស់ថាប្រសិនបើ គោលបំណងរួមដើម្បីអនុវត្តបដិវត្តន៍សង្គមនិយមយ៉ាងឆាប់រហ័សក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងដើម្បី ការពារបក្សប្រឆាំនឹងសត្រូវផ្ទៃក្នុង និងសត្រូវខាងក្រៅ បានកើតឡើង *មុន* ខែមេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ តុលាការនេះត្រូវតែវាយតម្លៃអំពីកាលៈទេសៈប្រវត្តិសាស្ត្រ និងសង្គម *មុន* ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដែលក្នុងនោះគោលបំណងរួមត្រូវបានអនុវត្តយ៉ាងពេញលេញ[43]។ ដូចគ្នានេះដែរ ប្រសិនបើគោលនយោបាយមួយចំនួនដើម្បីសម្រេចគោលបំណងរួមខាងលើនេះត្រូវបានអនុវត្ត រួចស្រេចហើយនៅមុន ខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥ វាច្បាស់ណាស់ថាតុលាការនេះ ចាំបាច់ត្រូវតែ ក្រឡេកមើលទៅរយៈពេលមុន ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ដើម្បីបង្កើតបានជាមូលដ្ឋានហេតុផល សមស្របដើម្បីវាយតម្លៃពីការអនុវត្តគោលនយោបាយ (ដែលមនុស្សភាគច្រើនអាចទទួលយក បាន) ខាងលើ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ការវាយតម្លៃយ៉ាងត្រឹមត្រូវអំពីទិដ្ឋភាពនៃ (JCE) តម្រូវឱ្យ មានការពិចារណាឱ្យបានទូលំទូលាយអំពីបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រដែលនៅពេលនោះរបបកម្ពុជា ប្រជាធិបតេយ្យបានឡើងកាន់អំណាច។

---

[41] ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ១៥៦។

[42] លោក នួន ជា ជំទាស់ទៅនឹងអត្ថិភាពនៃសហឧក្រិដ្ឋកម្មរួម។ នៅក្នុងសំណើនេះ មេធាវីការពារក្តីនឹងមិនលើកឡើង ពីបញ្ហានេះបន្ថែមទៀតឡើយ។

[43] នេះជាការពិតមិនមែនគ្រាន់តែដោយសារតែដីកាដំណោះស្រាយបានអះអាងថាព្រឹត្តិការណ៍មុនឆ្នាំ១៩៧៥ គឺជាឫសគុល នៃគោលបំណងរួមប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែក៏ដោយសារតែផែនការរួមមានទំនាក់ទំនងយ៉ាងស៊ីសង្វាក់គ្នាទៅនឹងការគិតពិចារណា ដល់សង្គមៈ បើនិយាយដល់ការលើកឧទ្ទាហរណ៍ ប្រសិនបើគេសន្មត់ថាគោលបំណងរួមរបស់បក្សកុម្មុនីស្ត កម្ពុជា គឺជាការ អនុវត្តឱ្យបានឆាប់រហ័សនូវបដិវត្តន៍សង្គមនិយមក្នុងប្រទេសកម្ពុជា គេមិនអាចជៀសផុតពីការពិចារណា អំពីបញ្ហាដែល ទាក់ទងនឹងកាលៈទេសៈសង្គមដែលនាំឱ្យមេដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យចង់អនុវត្តបដិវត្តន៍សង្គមនិយម បែបនេះឡើយ។

៧. ការតម្រូវឲ្យមានការវាយតម្លៃទូលំទូលាយអំពីបរិបទបណ្តាលដោយផ្ទាល់ មកពីការចោទប្រកាន់មួយចំនួន

២៨. ជាងនេះទៅទៀត ស្ថានភាពមុនឆ្នាំ១៩៧៥ សមនឹងទទួលបានការចាប់អារម្មណ៍យ៉ាងពេញលេញពីតុលាការព្រោះដីកាបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរមានបទចោទមួយចំនួនពាក់ព័ន្ធយ៉ាងសមហេតុផលទៅនឹងរយៈពេលមុនឆ្នាំ១៩៧៥ ដូចជាការចោទប្រកាន់ដែលថា លោក នួន ជា បានដកហូតពីប្រជាជននូវជំនួយផ្នែកវិជ្ជសាស្ត្រ ទីជំរក អាហារ និងស្ថានភាពអនាម័យអប្បបរមា ក្នុងអំឡុងពេលជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញ (ដំណាក់កាលទី១)[44]។ ដើម្បីវាយតម្លៃការចោទប្រកាន់នេះឲ្យបានត្រឹមត្រូវ វាចាំបាច់ត្រូវតែបង្កើតការវិភាគឲ្យបានស៊ីជម្រៅ និងត្រឹមត្រូវអំពីបរិមាណស្បៀងជាទូទៅនៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងជាពិសេសក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញមុន ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ក៏ដូចជាស្ថានភាពទូទៅនៃសេវាវេជ្ជសាស្ត្រ និងស្ថានភាពអនាម័យក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ[45]។ ម្យ៉ាងវិញទៀត បរិបទទូលំទូលាយនៅពេលដែលរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឡើងកាន់អំណាចត្រូវតែធ្វើការត្រួតពិនិត្យដើម្បីវាយតម្លៃការចោទប្រកាន់នេះឲ្យបានត្រឹមត្រូវ។

៨. ការវាយតម្លៃឲ្យបានទូលំទូលាយជាងនេះអំពីបរិបទគឺជាការចំបាច់ ដើម្បីវាយតម្លៃឲ្យបានពេញលេញនូវការអះអាងពីភាពចាំបាច់

២៩. លោក នួន ជា និងមេដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ បានរែកញែកថាការជម្លៀសប្រជាជនចេញពីទីក្រុងភ្នំពេញគឺចាំបាច់ដើម្បីសង្គ្រោះប្រជាជនឲ្យចាកផុតពីភាពអត់ឃ្លាន និងដើម្បីការពារពួកគេពីការទម្លាក់គ្រាប់បែកពីសំណាក់សហរដ្ឋអាមេរិកដែលពួកគេបារម្ភថាទីក្រុងភ្នំពេញគឺជាទិសដៅនៃការវាយប្រហារនេះ។ ពួកគេក៏បានអះអាងផងដែរថាការជម្លៀសប្រជាជនដ៏ទៃទៀតគឺដើម្បីធ្វើឲ្យប្រជាជនមានអាហារបរិភោគគ្រប់គ្រាន់ និង/ឬដើម្បីបង្កើនការផលិត

---

[44] ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ១៤៣៥ (ដែលបង្កើតបានជាផ្នែកមួយនៃសវនាការវគ្គទី១)

[45] និយាយដោយសាមញ្ញ ប្រសិនបើមិនមានស្បៀងនៅក្នុងប្រទេស ឬក្នុងទីក្រុងទេ មនុស្សម្នាក់មិនអាចត្រូវបានគេចាត់ ទុកជាអ្នកទទួលខុសត្រូវព្រហ្មទណ្ឌដោយសារតែមិនផ្តល់ស្បៀងនោះទេ។

ស្បៀង។ តាមន័យច្បាប់ការអះអាងបែបនេះគឺជាអះអាងអំពីភាពចាំបាច់[46]។ ថាតើនៅពេលនេះអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងចាត់ទុកការអះអាងបែបនេះថាសមហេតុផល ឬអត់នោះ វាល្មមគ្រប់គ្រាន់ទៅហើយដើម្បីធ្វើការសង្កេតថាការលើកឡើងបែបនេះគឺជាផ្នែកមួយនៃការពន្យល់របស់លោក នួន ជា អំពីហេតុផលនៃសកម្មភាពរបស់គាត់។ វិធីដែលសមរម្យតែមួយគត់ដើម្បីវាយតម្លៃ ថាតើលោក នួន ជា ពឹងផ្អែកលើការការពារពីភាពចាំបាច់ ឬអត់នោះ គឺត្រូវគិតពិចារណាឲ្យបានស៊ីជម្រៅអំពីស្ថានភាពប្រទេស ជាពិសេសស្ថានភាពក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុងអំឡុងពេលមុនខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥។ម្យ៉ាងវិញទៀត ជាថ្មីម្តងទៀត បរិបទដ៏ទូលំទូលាយនៅពេលដែលរបបកម្ពុជាប្រជាធិតតេយ្យឡើងកាន់អំណាចត្រូវតែយកមកពិចារណា[47]។

គ. ឥឡូវនេះ ការខកខានរបស់ កសចស និង កសព ក្នុងការស៊ើបអង្កេត បានរារាំងមេធាវីការពារក្តីមិនឲ្យផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រដល់ការអះអាងរបស់ខ្លួន

៣០. មកទល់សព្វថ្ងៃនេះ រចនាសម្ព័ន្ធច្បាប់នៅ អវតក បានបដិសេធដោយប្រសិទ្ធិភាពនូវឱកាសរបស់មេធាវីការពារក្តីដើម្បីផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រដល់ការអះអាងរបស់លោក នួន ជា ទាក់ទងនឹងស្ថានភាពប្រទេសកម្ពុជានៅពេលមានការផ្លាស់ប្តូរអំណាចក្នុង ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ និងមូលហេតុពាក់ព័ន្ធនៃសកម្មភាពរបស់គាត់។ ការផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្របែបនេះដោយមេធាវីការពារក្តី ត្រូវបានរារាំងព្រោះរហូតមកទល់ពេលនេះ មិនមានការស៊ើបអង្កេតគ្រប់គ្រាន់ណាមួយ

---

[46] ការការពារពីភាពចំបាច់ គឺជាការការពារដែលបានបង្កើតឡើងយ៉ាងប្រសើរនៅក្នុងច្បាប់ព្រហ្មទណ្ឌអន្តរជាតិ ហើយត្រូវបានទទួលស្គាល់ដោយច្បាប់កម្ពុជា (សូមមើលមាត្រា៩៧(២) នៃក្រមព្រហ្មទណ្ឌកម្ពុជាឆ្នាំ១៩៥៦)។ ដូច្នេះការការពារនេះត្រូវតែវាយតម្លៃឲ្យបានទូលំទូលាយដោយអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងនៅពេលដែលបញ្ហានេះត្រូវបានលើកឡើងដោយ ចុងចោទ។

[47] នៅពេលដែលសំណើនេះលើកឡើងក្នុងកថាខណ្ឌ១៦ ដល់ ២៩ ថាបរិបទទូលំទូលាយត្រូវតែយកមកពិចារណា ករណីនេះ ក៏មានន័យផងដែរថាលោក នួន ជា ត្រូវតែទទួលបានឱកាសដើម្បីផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រការអះអាងរបស់គាត់ទាក់ទងទៅនឹងបរិបទទូលំទូលាយនេះ។ សូមមើលជើងទំព័រខាងក្រោម។ សូមមើលផងដែរត្រង់ករថាខណ្ឌ១៩ ដល់ ២១។

ត្រូវបានធ្វើឡើងដោយ កសចស ឬ កសព ទៅក្នុងបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រដែលរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឡើងកាន់អំណាចឡើយ[48] ហើយមេធាវីការពារក្តីមិនត្រូវបានគេអនុញ្ញាតឲ្យធ្វើការស៊ើបអង្កេតដោយខ្លួនឯងដែរ[49]។

១. កសចស ខកខានមិនបានស៊ើបអង្កេតឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់នូវបញ្ហាសំខាន់មួយចំនួន

៣១. ការស៊ើបអង្កេតរបស់ កសចស បានផ្តោតតែលើឧក្រិដ្ឋកម្មដែលគេចោទថាជនជាប់ចោទបានប្រព្រឹត្តតែប៉ុណ្ណោះ។ កសចស ខកខានមិនបានស៊ើបអង្កេតឲ្យបានគ្រប់គ្រាន់នូវធាតុផ្សំបរិបទពាក់ព័ន្ធដ៏ទូលំទូលាយ សំខាន់បំផុតនោះគឺស្ថានភាពក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងក្នុងក្រុងភ្នំពេញមុនខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥។ ដំណោះស្រាយដែលមានកំហុសឆ្គងនេះ ត្រូវបានបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់ដោយការប្រព្រឹត្តរបស់ កសចស ក្នុងដីកាដំណោះស្រាយទាក់ទងនឹងប្រធានបទសំខាន់ៗ និងមានទំនាក់ទំនងគ្នាចំនួនពីគឺ ស្ថានភាពនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញមុន ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ និងការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិកមកលើប្រទេសកម្ពុជាចន្លោះពីឆ្នាំ១៩៦៥ ដល់ឆ្នាំ១៩៧៣។

ក. ការពិពណ៌នារបស់ កសចស អំពីទីក្រុងភ្នំពេញក្នុង ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥

៣២. ការយល់មិនគ្រប់ជ្រុងជ្រោយរបស់ កសចស អំពីសារៈសំខាន់នៃបរិបទដ៏ទូលំទូលាយ ត្រូវបានស្តែងឲ្យឃើញក្នុងការពិភាក្សាក្នុងដីកាដំណោះស្រាយអំពីស្ថានភាពដ៏គួរឲ្យរន្ធត់ក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញមុនខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥។ ស្ថានភាពក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ ត្រូវបានពិពណ៌នាមិនលើសពីបីកថាខណ្ឌខ្លីៗនោះឡើយ ហើយគួរឲ្យភ្ញាក់ផ្អើលថែមទៀតនោះ កថាខណ្ឌទាំងនេះបានលាបពណ៌ទៅលើស្ថានភាពក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញមុនខែ មេសា ឆ្នាំ ១៩៧៥[50]។

៣៣. ការពិនិត្យមើលស្ថានភាពក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញតែក្នុងបីកថាខណ្ឌខ្លីៗ (ជាផ្នែកមួយនៃដីកាដំណោះស្រាយដែលមានចំនួន៣៩៨ទំព័រសំខាន់ៗ) មិនបានផ្តល់យុត្តិធម៌ដល់សារៈសំខាន់នៃប្រធាន

---

48 បរិបទនេះ រួមបញ្ចូលទាំង ប៉ុន្តែមិនកំរិតត្រឹម ស្ថានភាពដ៏គួរឲ្យរន្ធត់ក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ និងក្នុងប្រទេសកម្ពុជាទាំងមូលនៅពេលនោះឡើយ។

49 សូមមើលឯកសារ **A110/1** លិខិតរបស់ កសចស ទៅកាន់ក្រុមការពារក្តីលោក នួន ជា, ចុះថ្ងៃទី១០ ខែមករា ឆ្នាំ ២០០៨, A1101, ERN 00157730។

50 ដីកាដំណោះស្រាយ, កថាខណ្ឌ២២១ ដល់២២៣។

បទនេះឡើយ។ សំខាន់ជាងនេះទៅទៀត កថាខណ្ឌខ្លីៗទាំងនេះ គឺមានកំហុសខាងអង្គហេតុ ព្រោះវាពិតជាមិនបានឆ្លុះបញ្ចាំងស្ថានភាពដ៏គួរឱ្យរន្ធត់នៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុង ខែ មេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ ឡើយ[51]។ មានការបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់ថាជីវិតនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ គឺមានសភាពគួរឱ្យរន្ធត់រួចទៅហើយនៅពេលដែលមេដឹកនាំរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យបានមកកាន់កាប់ទីក្រុងនេះ ហើយបញ្ហាដ៏គួរឱ្យរន្ធត់នេះ បានកើតឡើងទាក់ទងនឹងសេវាសុខភាព និងស្បៀងអាហារ។ ប៉ុន្តែ កសចស បែរជាប្រើពាក្យដែលមានន័យស្រាលជាងនេះទៅវិញដូចជាពាក្យថា "ចំនួនអ្នកផ្តល់សេវាសុខាភិបាល និងមន្ទីរពេទ្យមានការធ្លាក់ចុះ" "គុណភាពនៃសេវាសុខាភិបាលមានការប្រែប្រួល" ភាពអត់ឃ្លាន និងការខ្វះអាហាររូបបត្ថមគឺជាបញ្ហាដែលត្រូវបារម្ភ" ជាដើម ជាជាងប្រើពាក្យថាមានភាពអាសន្នជាច្រើនដែលតម្រូវឱ្យមានជំនួយផ្នែកមនុស្សធម៌នៅពេលនោះ។ លោក នួន ជា ត្រូវតែទទួលបានឱកាសដើម្បីជំទាស់ទៅនឹងទស្សនរបស់ កសចស និងដើម្បីផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រឱ្យបានសមរម្យចំពោះការអះអាងរបស់គាត់ទាក់ទងនឹងកាលៈទេសៈដ៏គួរឱ្យរន្ធត់ក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុង ខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥។

ខ.ការខកខានរបស់ កសចស ក្នុងការពិភាក្សាពីការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក

៣៤. ការបង្ហាញឱ្យឃើញដ៏ទៃទៀតនៃការខកខានរបស់ កសចស ក្នុងការស៊ើបអង្កេតធាតុផ្សំបរិបទពាក់ព័ន្ធ ត្រូវបានគេមើលឃើញតាមរយៈការសង្កេតដែលថាដីកាដំណោះស្រាយមិន

---

[51] មានហេតុផលជាដុំកំភួន (ដែលផ្អែកលើហេតុផលនេះលោក នួន ជា ចង់ធ្វើការពន្យល់បន្ថែមតាមរយៈការស្តាប់ សក្ខីកម្មសាក្សី) ដើម្បីធ្វើការសន្និដ្ឋានថាជីវិតនៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញ គឺមានលក្ខណៈគួរឱ្យរន្ធត់នៅពេលដែលមេដឹកនាំកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យឡើងកាន់កាប់ទីក្រុងនេះ ហើយបញ្ហាដ៏គួរឱ្យសង្វេកនេះទាក់ទងនឹងស្បៀងអាហារ និងសេវាសុខាភិបាល។ ប៉ុន្តែ កសចស បែរជាងាកទៅប្រើពាក្យដែលមានន័យស្រាលជាងនេះទៅវិញដូចជាពាក្យថា "បុគ្គលិក និងគ្រឿងបរិធាននៃសេវាសុខាភិបាលបានធ្លាក់ចុះសមត្ថភាពនៅអំឡុងពេលនោះ។ មន្ទីរពេទ្យក្នុងរាជធានីកាន់តែមានសភាពណែនតាន់តាប់ និងគុណភាពមានការប្រែប្រួល" ភាពអត់ឃ្លាន និងការខ្វះអាហាររូបបត្ថមគឺជាបញ្ហាដែលត្រូវបារម្ភ" ជាដើម ជាជាងប្រើពាក្យថាមានភាពអាសន្នជាច្រើនដែលតម្រូវឱ្យមានជំនួយផ្នែកមនុស្សធម៌នៅពេលនោះ។ ដីកាដំណោះស្រាយកថាខណ្ឌ ២២២ ដល់ ២២៣ , លោក នួន ជា ត្រូវតែទទួលបានឱកាសដើម្បីជំទាស់ទៅនឹងទស្សន របស់ កសចស និងដើម្បីផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រឱ្យបានសមរម្យចំពោះការអះអាងរបស់គាត់ទាក់ ទងនឹងកាលៈទេសៈដ៏គួរឱ្យរន្ធត់ក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញក្នុង ខែ មេសា ឆ្នាំ១៩៧៥។

បានលើកឡើងអ្វីទាំងអស់អំពីយុទ្ធនាការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់សហរដ្ឋអាមេរិកលើប្រទេសកម្ពុជាក្នុងទសវត្សស៦០ និងដើមទសវត្សរ៍៧០។ វាស្ទើរតែមិនគួរឲ្យជឿ ព្រោះគ្មានពាក្យណានៅ ក្នុងដីកាដំណោះស្រាយបានលើកឡើងពីប្រភពនៃយុទ្ធនាការទម្លាក់គ្រាប់បែបនេះ គោលបំណងពិតប្រាកដរបស់វា ឥទ្ធិពលរបស់វាដោយផ្ទាល់ទៅលើការស្លាប់ប្រជាជនស៊ីវិល ឥទ្ធិពលរបស់វាទៅលើការខូចខាតហេដ្ឋរចនាសម្ព័ន្ធ ឥទ្ធិពលរយៈពេលខ្លី និងរយៈពេលវែងរបស់វាទៅលើការរក្សាទុកស្បៀង និងការផលិតស្បៀង ការធ្វើឲ្យរបួសដល់សមាជិកច្រើនរាប់មិនអស់នៃកម្លាំងផលិត ការធ្វើឲ្យមានជនភៀសខ្លួនរាប់លាននាក់ ឥទ្ធិពលផ្នែកចិត្តសាស្ត្រយ៉ាងធ្ងន់ធ្ងរលើអ្នករស់រានជិវិត ឬឥទ្ធិពលនយោបាយដ៏ធំធេងរបស់យុទ្ធនាការទម្លាក់គ្រាប់បែកនេះ។

៣៥. តាមទស្សនវិស័យច្បាប់ សម្រាប់មូលហេតុដែលបានផ្តល់ឲ្យខាងលើ វាសុទ្ធតែជា ប្រធានបទពាក់ព័ន្ធទាំងអស់ដែលត្រូវធ្វើការវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវ[52]។ប៉ុន្តែដីកាដំណោះស្រាយមិនបានលើកឡើងសូម្បីតែការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់សហរដ្ឋអាមេរិក ឬឥទ្ធិពលរបស់វាឡើយ។ បើពិចារណាទៅលើការខូចខាតដ៏ធំធេងដែលបណ្តាលមកពីការទម្លាក់គ្រាប់បែកនេះ (និងឥទ្ធិពលដ៏មហន្តរាយរយៈពេលវែងរបស់វាទៅលើសង្គមកម្ពុជាទាំងមូល) និងភាពពាក់ព័ន្ធដែលស្តែងចេញឲ្យឃើញអំពីការប៉ះពាល់ដល់បញ្ហាដែលជាប្រធានបទក្នុងសំណុំរឿង០០២ ការខកខានបែបនេះគឺមិនអាចអត់អោនឲ្យបានឡើយ។ដើម្បីឲ្យកាន់តែច្បាស់ផែនទីពណ៌អំពីការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់សហរដ្ឋអាមេរិក ត្រូវបានដាក់ភ្ជាប់មកជាឧបសម្ព័ន្ធដើម្បីគូសបញ្ជាក់ពីវិសាលភាពនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកនេះ។ វាបង្ហាញពីភាពពាក់ព័ន្ធមួយក្រឡេកភ្នែក *(Prima facie)* នៃយុទ្ធនាការទម្លាក់គ្រាប់បែកដែលបណ្តាលឲ្យកើតមានបញ្ហាមួយចំនួនដែលបង្កើតបានជាផ្នែកដ៏សំខាន់នៃសំណុំរឿង ០០២ (ដូចជាការបំផ្លាញសមត្ថភាពផលិតស្បៀង និងហេដ្ឋារចនារម្ព័ន្ធទូទៅ)[53]ជាដើម។ សម្រាប់មូលហេតុដែលបានផ្តល់ឲ្យពីខាងលើ លោក

---

[52] គេមិនអាចកាត់ផ្តាច់សម័យកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យចេញពីការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិកឡើយ។ បញ្ហាទាំងពីរ នេះមានទំនាក់ទំនងនឹងគ្នាជាប្រវត្តិសាស្ត្រ។ វានឹងមិនមែនជាការចង់បានទាល់តែសោះឡើយក្នុងការពិភាក្សាអំពី "សវតារប្រវត្តិសាស្ត្រ" នៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យដោយមិនបានលើកឡើងពីការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក។

[53] ឧបសម្ព័ន្ធ I។

នួន ជា ត្រូវបានទួលបានការអនុញ្ញាតឲ្យផ្តល់ភស្តុតាងបញ្ជាក់ពីឥទ្ធិពលរយៈពេលវែងនៃការទម្លាក់គ្រាប់បែកបស់អាមេរិក និងឥទ្ធិពលភ្លាមៗរបស់វាជាផ្នែកមួយនៃការការពារក្តីរបស់គាត់។

២. ដូចគ្នានេះដែរ កសព ក៏ខកខានមិនបានស៊ើបអង្កេតដែរ

៣៦. ដូចគ្នានេះដែរ កសព បានមើលរំលងបញ្ហាទាក់ទងនឹងបរិបទសំខាន់ៗ។ គេអាចសន្និដ្ឋានលើករណីនេះបានដោយគ្រាន់តែក្រឡេកមើលដីកាសន្និដ្ឋានបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរ។ ដីកាសន្និដ្ឋានបញ្ជូនរឿងឲ្យស៊ើបសួរខកខានមិនបានលើកឡើងពីស្ថានភាពដ៏គួរឲ្យរន្ធត់នៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជា និងក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញនៅមុនឆ្នាំ១៩៧៥ ឡើយ។ ជាមួយគ្នានេះដែរ យុទ្ធនាការទម្លាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិក ក៏មិនត្រូវបានលើកឡើងដែរ។

៣. មេធាវីការពារក្តីមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យស៊ើបអង្កេត កសចស មិនធ្វើការស៊ើបអង្កេតឲ្យមេធាវីការពារក្តី

៣៧. ម្យ៉ាងវិញទៀតមេធាវីការពារក្តីមិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យធ្វើការស៊ើបអង្កេតដោយឯករាជ្យស្របតាមការណែនាំយ៉ាងច្បាស់លាស់ពី កសចស[54]។ ដោយសារហេតុផលនេះ មេធាវីការពារក្តីបានស្នើសុំយ៉ាងច្បាស់លាស់ជាច្រើនលើកច្រើនសារឲ្យ កសចស ធ្វើការស៊ើបអង្កេត ទៅលើបញ្ហាបរិបទដ៏ទូលំទូលាយជូនមេធាវីការពារក្តី[55]។ សំខាន់ជាងនេះទៅទៀត កសចស ខកខានមិនបានស្នើសុំកិច្ចស៊ើបសួរទៀតផង។ កសចស បានបដិសេធយ៉ាងដាច់អហង្ការការ

---

[54] សូមមើល A110/1 លិខិតរបស់ កសចស ទៅកាន់ក្រុមមេធាវីការពារក្តីលោក នួន ជា, ចុះថ្ងៃទី១០ ខែមករា ឆ្នាំ២០០៨, ERN 00157730។

[55] សូមមើលសំណើសុំបំពេញកិច្ចកិច្ចស៊ើបសួរទី១២ និងទី៥ របស់លោក នួន ជា ។ ឧទាហរណ៍ ក្នុងសំណើសុំបំពេញកិច្ចស៊ើបសួរទី១២ មេធាវីការពារក្តីបានសរសេរថា "បើពីនិត្យមើលភាពចំបាច់ជាក់ស្តែងដើម្បីវាយតម្លៃពីទំហំនៃឧក្រិដ្ឋកម្មដែលបានចោទប្រកាន់ក្នុងប្រទេសកម្ពុជានៅចន្លោះខែមេសា ឆ្នាំ១៩៧៥ និងខែមករា ឆ្នាំ១៩៧៩ ជាពិសេសឧក្រិដ្ឋកម្មដែលបណ្តាលមកពីភាព អត់ឃ្លាន និងការជម្លៀសដោយបង្ខំ គឺបណ្តាលមកពីគោលនយោបាយរបស់កម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ (ផ្ទុយពីកត្តាដៃទៀត) មេធាវីការពារក្តី ស្នើឲ្យ កសចស ធ្វើការស៊ើបអង្កេត..."។

នូវសំណើដ៏សមហេតុផលមួយចំនួនរបស់មេធាវីការពារក្តី ហើយ កសចស បានអះអាងថាខ្លួននឹងអនុវត្តតាមសំណើរបស់មេធាវីការពារក្តី ប៉ុន្តែតាមការពិត កសចស ខកខានមិនបានធ្វើដូច្នេះឡើយ[56]។ កថាខណ្ឌទី៣៨ ដល់៦០ នៃបណ្តឹងឧទ្ធរណ៍របស់លោក នួន ជា ប្រឆាំងនឹងដីកាសម្រេចរបស់ កសចស លើសំណើសុំបំពេញកិច្ចស៊ើបសួរទី១២របស់មេធាវីការពារក្តី គឺជាការបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់អំពីដំណោះស្រាយដែលមានកំហុសរបស់ កសចស ហើយត្រូវបានភ្ជាប់ជាឧបសម្ព័ន្ធក្នុងសំណើនេះដើម្បីងាយស្រួលក្នុងការយោង[57]។

៤. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន មេធាវីការពារក្តីមិនត្រូវបានគេទុកអ្វីឲ្យមាននៅក្នុងដៃឡើយ

៣៨. ដោយសារតែការខកខានដោយ កសចស (និងពីមុននេះដោយ កសព) ក្នុងការអនុវត្តកិច្ចស៊ើបសួរដែលចាំបាច់ និងសមហេតុផលបំផុតទៅលើកាលៈទេសៈបរិបទ មេធាវីការពារក្តីមិនត្រូវបានគេទុកអ្វីឲ្យមាននៅក្នុងដៃឡើយនៅពេលនេះ។ សូម្បីតែសាក្សីដែលបានស្នើសុំដោយមេធាវីការពារក្តីក៏មិនត្រូវបានអនុញ្ញាតឲ្យផ្តល់សក្ខីកម្មដែរ ហើយឯកសារពាក់ព័ន្ធនិងគ្រប់គ្រាន់ក៏មិនត្រូវបានស្រាវជ្រាវ ឬរកឃើញដែរ។ ដោយសារតែការខកខានជាបន្តបន្ទាប់ដោយ កសព និង កសចស ក្នុងការស៊ើបអង្កេតឲ្យបានត្រឹមត្រូវអំពីបរិបទដ៏ទូលំទូលាយនៃរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យ សូម្បីតែនៅពេលដែលត្រូវបានស្នើសុំយ៉ាងទាន់ពេលវេលា និងច្បាស់លាស់ឲ្យធ្វើដូច្នេះដោយមេធាវីការពារក្តីក៏ដោយ ឥឡូវនេះមេធាវីការពារក្តី យល់ឃើញថា ខ្លួនត្រូវបានគេរាំងមិនឲ្យផ្តល់ភស្តុតាងគាំទ្រឲ្យបានសមស្របដល់ការអះអាងផ្នែកអង្គហេតុ និងអង្គច្បាប់របស់លោក នួន ជា ឡើយ។ ការមិនផ្តល់លទ្ធភាពឲ្យលោក នួន ជា

---

[56] ឧទាហរណ៍ នៅពេលពិចារណាពីសំណើទី១២របស់មេធាវីការពារក្តីសុំបំពេញកិច្ចស៊ើបសួរ កសចស បានបដិសេធមិនទាក់ទងគណៈកម្មាធិការកក្កបាទក្រហមអន្តរជាតិ និងមូលនិធិរូបិយវត្ថុអន្តរជាតិ ដើម្បីសុំព័ត៌មាន ពាក់ព័ន្ធទៅនឹងស្ថានភាពមុនឆ្នាំ១៩៧៥ ឡើយ។ ធ្ងន់ធ្ងរជាងនេះទៅទៀត កសចស នឹងទទួលយកផ្នែកខ្លះក្នុងសំណើនេះក្នុងការទាក់ទងរដ្ឋាភិបាលអាមេរិកដើម្បីសុំព័ត៌មានពាក់ព័ន្ធ ប៉ុន្តែតាមពិតទៅ កសចស មិនបានស្នើសុំ ព័ត៌មានទាក់ទងនឹងបរិបទទូលំទូលាយដូចដែលមេធាវីការពារក្តីបានស្នើសុំនោះទេ។ ផ្ទុយទៅវិញ កសចស បានស្នើសុំឲ្យផ្តល់ឲ្យនូវព័ត៌មាន*ដាក់បន្ទុក*។ (ក្នុងករណីណាក៏ដោយ សហរដ្ឋអាមេរិក មិនបានផ្តល់ព័ត៌មានតាមការស្នើសុំនេះទេ)។

[57] ឧបសម្ព័ន្ធ (អង្គបុរេជំនុំជម្រះមិនបានលើកឡើងពីសំណើទាំងនេះក្នុងសេចក្តីសម្រេចរបស់ខ្លួនលើបណ្តឹង ឧទ្ធរណ៍ឡើយ ហើយក៏មិនទាន់ផ្តល់ហេតុផលឲ្យដឹងផងដែរ)។

បង្ហាញការការពារក្តីរបស់គាត់ប្រកបដោយប្រសិទ្ធិភាព គឺជាការរំលោភសិទ្ធិរបស់គាត់ក្នុងការទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌។ នៅក្នុងដំណាក់ កាលនេះ វាជាកតាព្វកិច្ចរបស់អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង ដែលត្រូវផ្តល់ដំណោះស្រាយមួយដែលមានប្រសិទ្ធិភាពដើម្បីដោះស្រាយការរំលោភបំពានខាងលើ។ មេធាវីការពារក្តីយល់ឃើញថាផ្នែកខ្លះនៃដំណោះស្រាយនេះត្រូវតែមានការស្តាប់សក្ខីកម្មសាក្សីដែលស្នើសុំដោយមេធាវីការពារក្តីដែលសក្សីទាំងនេះនឹងគាំទ្រដល់ការអះអាង និងការការពារក្តីដែលធ្វើឡើងដោយលោក នួន ជា[58]។

V. សេចក្តីសន្និដ្ឋាន

៣៩. អាស្រ័យលើហេតុផលដែលបានផ្តល់ឲ្យក្នុងសំណើនេះ អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង គួរតែ :

ក) បន្តការពិភាក្សាលើផ្នែកប្រវត្តិសាស្ត្រនៃសវនាការវគ្គទីមួយ។

ខ) ស្តាប់សក្សីកម្មសាក្សី និងអ្នកជំនាញដែលបានស្នើសុំដោយមេធាវីការពារក្តី ដូចដែលបានលើកឡើងក្នុងក្នុងឯកសារលេខ E155.1.1 ស្តីពីប្រធានបទដែលលើកយកមកពិភាក្សាក្នុងកថាខណ្ឌ ១៥។

គ) ចាត់វិធានការខាងនីតិវិធីបន្ថែមទៀតដើម្បីឲ្យអង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូងអាចវាយតម្លៃឲ្យបានត្រឹមត្រូវអំពីបរិបទប្រវត្តិសាស្ត្រដែលក្នុងនោះរបបកម្ពុជាប្រជាធិបតេយ្យប្រតិបត្តិកិច្ចការរបស់ខ្លួន រួមបញ្ចូលទាំង (ប៉ុន្តែមិនកំណត់ត្រឹម) ការទទួលយកឯកសារភស្តុតាងដែលពាក់ព័ន្ធទៅនឹងបញ្ហានេះ ក៏ដូចជាការផ្តល់ឱកាសដល់ភាគីទាំងអស់ធ្វើការអត្ថាធិប្បាយលើឯកសារទាំងនោះ។

ឃ) ស្តាប់សក្សីកម្មរបស់ជនជាប់ចោទស្តីពីប្រធានបទដែលបានលើកឡើងក្នុងកថាខណ្ឌ១៥ និង

---

[58] ជាជម្រើសមួយផ្សេងទៀត (ឬបន្ថែមពីលើនេះទៀត) អង្គជំនុំជម្រះសាលាដំបូង អាចសម្រេចឲ្យមានការស៊ើបអង្កេតបន្ថែមទៅលើប្រធានបទដូចដែលបានលើកឡើងក្នុងសំណើនេះស្របតាមវិធាន ៩៣ ប៉ុន្តែដោយពិចារណាឃើញថាការស៊ើបអង្កេតអាចត្រូវការពេលវេលាច្រើន មូលហេតុនៃសន្សំសំចៃខាងនីតិវិធី ហាក់បីដូចជាប្រឆាំងទៅនឹងដំណោះស្រាយនេះ។ បញ្ហានេះធ្វើឲ្យមានជម្រើសក្នុងការស្តាប់សក្សីកម្មរបស់សាក្សីដោយផ្ទាល់មាត់។

ង) អនុញ្ញាតឲ្យភាគីទាំងអស់ធ្វើការសន្និដ្ឋានដោយផ្ទាល់មាត់លើប្រធានបទដែលបានលើកឡើងក្នុងកថាខណ្ឌនេះ។

៤០. មុនពេលមានការសម្រេចណាមួយ និងដោយពិចារណាទៅលើសិទ្ធិជាមូលដ្ឋានក្នុងការទទួលបានការជំនុំជម្រះដោយយុត្តិធម៌ដែលកំពុងរងការប៉ះពាល់ ទឡ្ហីករណ៍ផ្ទាល់មាត់ក្នុងសវនការជាសាធារណៈទាក់ទងនឹងសំណើនេះ គឺជាការត្រឹមត្រូវ និងត្រូវបានស្នើសុំ។

សហមេធាវីការពារក្តីលោក នួន ជា

សុន អរុណ Michel PESTMAN & Victor KOPPE